

Ensamkommande barn som försvinner

Barnombudsmannen – 2017

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Så här gjorde vi	6
Bakgrund	8
Orsaker till att barn avviker och försvinner	10
Livet som avviken och försvunnen	22
Barn och unga från Nordafrika	28
Att komma tillbaka	32
Barnombudsmannens förslag	38
Barnens egna förslag och råd	40

Förord

Antalet ensamkommande barn som avvikit i Sverige de senaste åren har ökat markant. Samtidigt framstår insatserna för att eftersöka dessa barn som bristfälliga, eftersom många barn fortfarande är försvunna.

Avvikande som rör ensamkommande barn tas inte på allvar. Det lyfte Barnombudsmannen i en skrivelse till regeringen redan 2008. Då tryckte vi på att samhället behöver ta ett större ansvar för att följa upp och utreda när barn försvinner.¹ Ansvarsfrågan är aktuell än i dag. De senaste åren har Barnombudsmannen lyssnat systematiskt på barn och unga på flykt. Under 2015 besökte vi ankomstboenden och träffade nyanlända barn, men några av barnen vi skulle träffa hade avvikit när vi kom. Det mest skrämmande var att ingen visste vart de hade tagit vägen.

2016 fick vi i uppdrag att träffa ensamkommande barn för att ta reda på orsakerna till att barnen avviker och de omständigheter som är kopplade till deras försvinnande. En oroande insikt från våra samtal är att flera barn som har avvikit upplever att det inte är någon som saknar dem. Jag menar att varje barn som avviker ska känna sig saknad och vara eftersökt, precis som vilket annat barn som helst i Sverige.

Fokus i våra samtal har varit barns och ungas berättelser om varför de lämnat ett boende, hur de levde när de var borta och vad som bidrog till att de kom tillbaka.

En tjej berättar: "Jag hade ingen som kan hjälpa mig. Ingen. Men jag hade berättat för min social, jag hade berättat för min gode man, jag hade berättat för min psykolog. Alla som är nära mig, de som säger till mig 'vi ska hjälpa dig', men jag fick ingenting."

Barn vi träffat berättar om hur de känner sig svikna av ansvariga vuxna som skulle finnas där för att ta hand om dem. De flesta beskriver tiden som avvika som en tuff period med stora risker för utsatthet. Många gånger har barnen levt i gatumiljö med brist på mat, kläder och sovplats.

"Jag sov ute på gatan, ibland gick det tre, fyra dagar utan att jag fick någon mat i mig. Det var svåra tider, kan jag säga.", berättar en pojke.

Enligt artiklarna 20 och 22 i FN:s konvention för barnets rättigheter (barnkonventionen) ska Sverige ge ensamkommande barn särskilt skydd och bistånd. År 2015 rekommenderade FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté) Sverige att utreda alla fall av ensamkommande barn som avviker och att vidta alla nödvändiga åtgärder för att öka skyddet för dessa.²

Barnombudsmannens analys ger vid handen att ensamkommande barns behov vid placering inte har utretts tillräckligt och att placeringarna ofta inte har matchat barnens behov. Vi ser också en bild som tyder på att barn som avviker inte eftersöks på samma sätt som andra barn i Sverige.

Anita Wickström, vikarierande barnombudsman

Metoden vi har använt är kvalitativ. Det innebär att resultaten inte är möjliga att generalisera för alla ensamkommande barn som avviker eller försvinner. Men berättelserna ger en bild av hur verkligheten kan vara för barnen. Detta kan bidra till att skapa en bättre förståelse för hur ensamkommande barn kan uppleva verkligheten och förhoppningsvis förebygga att fler barn avviker. Barn och unga har berättat om sina upplevelser i hopp om att det ska förändra för andra barn i framtiden, så att ingen ska behöva gå igenom det de har upplevt. Nu är det upp till oss vuxna att lyssna till barnens berättelser och ta ansvar för förändring.

Jag vill rikta ett varmt tack till alla barn och unga som träffat oss och förmedlat sin berättelse, kunskap och gett kloka råd. Tack också till Länsstyrelsen i Stockholms län och Migrationsverket för en god samverkan.

Anita Wickström
vikarierande barnombudsman

¹ Barnombudsmannens synpunkter angående prostitution och människohandel för sexuella ändamål, skrivelse ställd till Integrations- och jämställdhetsdepartementet den 19 mars 2008, dnr 10.1:0287/08. ² FN:s barnrättskommitté. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport. CRC/SWE/CO/5. Punkterna 49.a och 50.a.

Barnkonventionens grundprinciper

- > **Artikel 2** handlar om alla barns lika värde och rättigheter. Ingen får diskrimineras. Barnkonventionen gäller för alla barn som befinner sig i ett land som antagit den.
- > **Artikel 3** anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Begreppet "barnets bästa" är barnkonventionens grundpelare och har analyserats mer än något annat begrepp. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och hänsyn ska tas till barnets egen åsikt och erfarenhet.
- > **Artikel 6** understryker varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. Det handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om barnets andliga, moraliska, psykiska och sociala utveckling.
- > **Artikel 12** lyfter fram barnets rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör barnet. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

Särskilt viktiga artiklar för barn som avvikit

- > **Artikel 19** om barnets rätt till skydd från alla former av våld och övergrepp.
- > **Artikel 20** om skydd och stöd för barn som berövats sin familjemiljö.
- > **Artikel 22** om flyktingbarns rättigheter.
- > **Artikel 24** om rätt till hälso- och sjukvård.
- > **Artikel 25** om rätten till översyn av barnets omhändertagande.
- > **Artikel 27** om rätt till skälig levnadsstandard.
- > **Artikel 31** om rätt till lek, vila och fritid.
- > **Artikel 34–35** om att skyddas mot sexuell exploatering och människohandel.
- > **Artikel 39** om rätten till rehabilitering

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, lands- ting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Sammanfattning

Barnombudsmannen har fått i uppdrag av regeringen att bidra till ökad kunskap om varför ensamkommande barn försvinner. Enligt regeringsuppdraget ska Barnombudsmannen lyssna på de barn som har kommit tillbaka efter att ha avvikit, om de omständigheter som är kopplade till deras försvinnande.

I Sverige avvek 1 736 barn mellan januari 2014 och oktober 2017, vilket motsvarar cirka 60 skolklasser. Att så många barn avvikit i Sverige under denna tid och att det endast är en bråkdel som återvänder eller återfinns är alarmerande. Särskilt allvarlig är situationen för de barn och unga som lever i gatumiljö där vardagen ofta kantas av exploatering, kriminalitet och droger.

Enligt barnkonventionens artikel 20 och 22 ska Sverige ge ensamkommande barn särskilt skydd och bistånd. Barnkonventionens artikel 2 är tydlig med att inget barn i Sverige får diskrimineras på grund av sin bakgrund.

Syftet med denna rapport är att lyfta fram barnens egna berättelser kring avvikande och att leva som försvunnen samt att få en tydligare bild av situationen för att kunna förebygga att barn avviker. Vi har träffat ensamkommande barn med erfarenhet av att avvika från familjehem, nätverkshem, HVB eller statliga ungdomshem. En betydande andel av barnen berättar om olika missförhållanden på boendet. Missförhållandena som barnen beskriver kan innefatta våld, hot, övergrepp och kränkningar. För andra barn har flera enskilda incidenter lett till att bågaren till slut runnit över. Det kan också handa om psykisk ohälsa eller att separeras från familj och vänner. Barnen berättar bland annat att:

- De inte får bo tillsammans med eller nära sina syskon eller släktingar.
- De har hindrats från att utöva sin religion eller diskriminerats på grund av sin bakgrund.
- De bär med sig svåra minnen av krig, våld, fattigdom och exploatering.
- Deras psykiska hälsa är dålig.
- De har utsatts för sexuella övergrepp under flykten och i Sverige.
- De känner stor oro för vad som kommer att hända när de blir vuxna.
- De upplever den långa asylprocessen och väntan som jobbig.

I Barnombudsmannens möten med barn och unga är det tydligt att de i stor utsträckning farit mycket illa under tiden som avvika. När de återvänder är det därför viktigt att de får frågor om upplevelser av våldsutsatthet, inklusive övergrepp, och om eventuellt drogberoende eller kriminalitet. De behandlingsbehov som kan finnas måste uppmärksammas. Barnombudsmannen föreslår följande förändringar:

1. Förebygg att barn avviker genom att säkerställa trygghet och kompetens vid placering av ensamkommande barn
2. Alla barn som avviker ska eftersökas
3. Säkerställ stöd och skydd när barn kommer tillbaka

Så här gjorde vi

Barnombudsmannen har fått i uppdrag av regeringen att bidra till ökad kunskap om varför ensamkommande barn försvinner. Enligt regeringsuppdraget ska Barnombudsmannen lyssna på de barn som har kommit tillbaka efter att ha avvikit, om de omständigheter som är kopplade till deras försvinnande.³

I uppdraget ingår att inhämta upplysningar från Migrationsverket. Under hösten 2016 begärde vi ut statistik från Migrationsverket om ensamkommande barn som har registrerats som avvika mellan september 2014 och september 2016. Det visade sig vara svårt att lokalisera barnen utifrån Migrationsverkets uppgifter eftersom de flyttat eller bytt god man i och med avvikandet. Under våren 2017 beslutade vi därför att, utöver information från Migrationsverket, ta kontakt med statliga ungdomshem, HVB speciellt inriktade på att ta emot ensamkommande, socialtjänster, överförmyndarnämnder, gode män och organisationer som arbetar med ensamkommande barn eller papperslösa ungdomar. Vi fick då kontakt med 31 barn och ungdomar, varav 23 med erfarenhet av att vara avviken eller försvunnen.

Därutöver har 18 barn och ungdomar deltagit i möten inom ramen för Barnombudsmannens årsrapportsarbete 2017. Dessa barn har vi nått genom liknande kontakter som beskrivs ovan men även genom att ha följt med polis och socialtjänst i deras arbete i gatumiljö. När barn under sådana möten har berättat om att de under någon period varit avvika har vi integrerat även deras erfarenheter i detta regeringsuppdrag. Det innebär att möten med barn som den här rapporten bygger på kan ha ingått i Barnombudsmannens årsrapportering 2017, men där analyserats ur andra aspekter. Dessa barns berättelser har nu analyserats en gång till utifrån detta uppdrag, med särskilt fokus på erfarenheterna att vara avviken eller försvunnen.

Trots att vi sökte barn med erfarenheter av att ha avvikit var det en del barn som under mötet inte berättade om någon erfarenhet från att ha varit avviken eller försvunnen. Deras röster har vi valt att inte analysera. Analysen utgår från röster från 41 barn och unga med erfarenhet av att vara avviken eller försvunnen. Av dessa är 4 flickor och 37 pojkar i åldrarna 13 till 20 år. Några hade fyllt 18 år när vi träffades, men berättade om erfarenheter före eller i samband med 18-årsdagen. Av dessa ungdomar säger en del att de är barn, men att de har blivit åldersuppskrivna. Vi har valt att ta med deras berättelser eftersom de representerar en utsatt grupp med stor risk att avvika eller försvinna. Deras berättelser kan bidra till förståelsen för varför barn och unga avviker och hur samhället kan förebygga att så sker. En del av dessa ungdomar lever fortsatt som försvunna idag.

En stor andel av de barn vi träffat är placerade på statliga ungdomshem, vilket innebär att de i större utsträckning än andra barn även kan ha erfarenheter av att till exempel bli hämtade av polis och att befinna sig på låsta institutioner.

Mötena med barnen har ägt rum i Barnombudsmannen

lokaler, på boenden, hos ideella organisationer och i gatumiljö. En del av samtalen har genomförts med hjälp av tolk.

UNGA DIREKT: NÄR BARNET ÄR EXPERTEN

I möten med barnen har vi använt oss av metoden Unga direkt. Utgångspunkten är att barn får berätta om sådant som de själva har erfarenhet av. Vi ser barnen som experter på sin egen situation, som utifrån detta kan dela med sig av sina erfarenheter och åsikter. Barnen tar upp de frågor som de anser är viktiga. Samtalsledaren lyssnar till vad barnen har att berätta och ställer fördjupande och riktade frågor om områden som är viktiga för att förstå omständigheterna kring deras avvikande eller försvinnande. Metoden är kvalitativ och syftar till att ge fördjupad kunskap om barns villkor och vad de tycker. Den tolkande analysen⁴ bygger på barnens röster och barnets rättigheter. Den innehåller förslag på åtgärder för en förbättrad situation för barn och unga.

Samtalen har vi, med några undantag, spelat in och transkriberat. Vi har i vår analys valt att fokusera på tre övergripande teman i barnens berättelser: orsaker till avvikande, livet som avviken eller försvunnen och om att komma tillbaka. De citat som återges i rapporten har vi valt för att de lyfter fram olika aspekter i barnens berättelser. Ibland står de för mönster vi hittat i vår analys, ibland står de för viktiga erfarenheter eller synpunkter som enskilda barn och unga lyft fram. På vissa ställen har vi gjort mindre korrigeringar i citat för att språket ska flyta bättre eller för att barnen inte ska kunna identifieras. Vi har gett alla barn och unga fingerade namn.

Några av de barn vi träffat har väldigt mycket att berätta om de teman som rapporten handlar om. De ger långa beskrivningar av sina upplevelser och har mycket åsikter att dela med sig av. Andra ger mer knapphändig information. Det innebär att en del barns berättelser blir mer framträdande än andra barns.

Barn och unga berättar om både positiva och negativa upplevelser sedan de kom till Sverige. Rapporten belyser till stor del de negativa upplevelsena eftersom regeringsuppdragets syfte är att belysa orsakerna till varför barn avviker. De barn och unga vi mött representerar endast sig själva. Det de beskriver ger dock exempel på hur omständigheter kring ensamkommande barns avvikande kan se ut.

Enligt uppdragsbeskrivningen ska uppdraget genomföras med ett tydligt barnrätts- och jämställdhetsperspektiv. Vi har därför ställt frågor kring eventuella skillnader mellan flickor och pojkar. Materialet vi analyserat innehåller, som redan framgått, fler samtal med pojkar än flickor. Då få flickor ingår i underlaget har vi valt att inte dra några slutsatser om eventuella könsskillnader.

Av regeringsuppdraget framgår att vi ska samverka med Länsstyrelsen i Stockholms län, och särskilt beakta länsstyrelsernas uppdrag kring ensamkommande barn som försvinner. Barnombudsmannen har sedan uppdragets början haft kontakt löpande med Länsstyrelsen i Stockholm.

³ Regeringsuppdrag till Barnombudsmannen, Diarienummer: S2016/04467/FST. ⁴ Analysmetoden beskrivs ytterligare i Helén Thomssons bok: Analysera intervjuer – om konsten att göra kvalitativa analyser vid statliga verk och myndigheter, 2014.

AVGRÄNSNINGAR OCH DEFINITIONER

Avviken/försvunnen

Barnombudsmannen anser att det är av stor vikt att vi utgår ifrån samma definitioner som andra aktörer för att lättare kunna identifiera barn som avviker eller försvinner och stärka det förebyggande arbetet. Vi har därför valt att utgå ifrån Länsstyrelsen i Stockholms definitioner av begreppen *avviken* respektive *försvunnen*.

Avviken används i första hand för att beskriva barn som lämnat sitt boende.

Försvunnen används i första hand för att beskriva barn som varit avvika under en längre period och inte påträffats eller kommit tillbaka till sitt boende och fortsatt är försvunna.⁵

Ansvariga vuxna

I rapporten används begreppet *ansvariga vuxna*. Med begreppet menar Barnombudsmannen de aktörer som formellt har ett ansvar för de ensamkommande barnen. Detta kan vara socialtjänst, god man eller Migrationsverket.

⁵ Länsstyrelsen Stockholm, På flykt och försvunnen – En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker, Rapport 2016:25, sid. 14.

Bakgrund

”Jag har bara valt ett namn för mina problem, typ resan om att vara ut och in. Det är liksom som en titel jag har valt, för man är fysiskt i ett land, men du är mentalt utanför. Man känner inte att man är en del av detta land, och det är ganska ledsamt.”

De senaste åren har ett stort antal ensamkommande barn sökt sig till Europa. Under 2015 sökte totalt 35 369 ensamkommande barn asyl i Sverige, vilket var fler än någonsin tidigare.⁶ Även om antalet därefter har minskat är det fortfarande ett stort antal ensamkommande barn som lever i Sverige i väntan på, eller efter, besked i asylprocessen.

I takt med att fler ensamkommande barn har sökt asyl i Sverige har antalet försvinnanden ökat. Enligt Migrationsverket har 1 736 ensamkommande barn avvikit i Sverige mellan januari 2014 och oktober 2017.⁷ Vissa av dessa barn har kommit tillbaka men 1 456 är fortfarande försvunna.⁸ Vi vet sällan exakt i vilka situationer barnen hamnar när de är utanför skyddssystemet. Men vi vet att ensamkommande barn löper särskilt stor risk att falla offer för människohandel och kriminella nätverk.⁹ Det har även förekommit att ensamkommande barn som avvikit har påträffats döda.¹⁰

Att ensamkommande barn avviker är inte något nytt fenomen. Ett uppmärksammat fall rörde de runt 100 ensamkommande kinesiska barn som under hösten 2004 sökte asyl i Sverige och därefter försvann från Migrationsverkets boenden. Kopplat till detta dömdes senare flera personer för människohandel. Några av barnen spårades så småningom till andra länder i Europa. Vad som hände med övriga är fortfarande oklart.¹¹ Att ensamkommande

barn avviker är inte heller något som är unikt för Sverige. Europol rapporterade i början av 2016 att minst 10 000 barn hade avvikit från asylcenter runt om i Europa. En siffra som enligt Europol troligen är betydligt underskattad.¹²

Enligt barnkonventionens artikel 2 ska alla barn som befinner sig i Sverige få sina rättigheter tillgodosedda utan åtskillnad av något slag. Ensamkommande barn har samma rättigheter som andra barn i Sverige, oavsett rättslig status. Enligt FN:s barnrättskommitté är det särskilt viktigt att uppmärksamma grupper av barn vars rättigheter riskerar att åsidosättas. Skyldigheten att inte diskriminera kan kräva särskilda åtgärder för enskilda barn eller grupper av barn så att deras rättigheter blir tillgodosedda.¹³

FN:s barnrättskommitté granskar regelbundet hur Sverige lever upp till rättigheterna i barnkonventionen. Kommittén uttryckte redan 2005 oro över det stora antalet ensamkommande barn som försvunnit från Migrationsverkets boenden och rekommenderade Sverige att förbättra samverkan mellan olika aktörer när ett barn försvinner.¹⁴ Barnombudsmannen betonade det oacceptabla i att försvinnanden inte togs på allvar i en skrivelse till regeringen 2008. Skrivelsen rörde prostitution och människohandel och vi lyfte bland annat fram att stödet till ensamkommande barn måste stärkas. Barnombudsmannen menade också att samhället måste ta ett större ansvar för att följa upp och utreda när barn försvinner från familjehem och institutioner.¹⁵

FN:s barnrättskommitté uttryckte i sina senaste rekommendationer till Sverige år 2015 återigen oro över de många fall där ensamkommande barn försvinner och det faktum att de flesta försvinnanden inte utreds tillräckligt. Sverige rekommenderades därför att utreda alla fall av försvinnanden av ensamkommande barn och att vidta alla nödvändiga åtgärder för att öka skyddet för dessa.¹⁶ Även FN:s kommitté

⁶ Migrationsverket, Statistik över asylansökande till Sverige under 2000 – 2016. <https://www.migrationsverket.se/download/18.585fa5be158ee6bf362fd2/1485556063045/Asyls%C3%B6kande+till+Sverige+2000-2016.pdf> hämtad 2017-10-05. ⁷ Barn kan ha avvikit och försvunnit innan de har registrerat en asylansökan hos Migrationsverket. Siffrorna ska läsas i relation till det antal barn som sökt asyl under denna period. ⁸ Statistik från Migrationsverket mottagen 2017-10-18. Avser tidsperioden 2014-01-01 till 2017-10-17. Se bilaga 1. ⁹ Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2016), COM (2016) 267 final. Tillgänglig på https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/commission_staff_working_document.pdf, hämtad 2017-10-12. ¹⁰ Se exempelvis <https://www.dn.se/sthlm/dod-16-aring-var-ensamkommande-flicka/>, hämtad 2017-10-17. ¹¹ Människohandel för arbetskraftsexploatering m.m. – kartläggning, analys och förslag till handlingsplan, Ds 2008:7 sid 86f. ¹² <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/30/fears-for-missing-child-refugees>, hämtad 2017-10-13. ¹³ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 5 (2003), Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6), punkt 12. ¹⁴ FN:s barnrättskommitté. Concluding observations on the third periodic report of Sweden. CRC/C/15/Add.248, punkt 39 och 40. ¹⁵ Barnombudsmannens synpunkter angående prostitution och människohandel för sexuella ändamål, skrivelse ställd till Integrations- och jämställdhetsdepartementet den 19 mars 2008, dnr 10.1:0287/08. ¹⁶ FN:s barnrättskommitté. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport. CRC/SWE/CO/5, punkt 49.a och 50.a.

för mänskliga rättigheter har uttryckt oro över att Sverige misslyckats med att redogöra för det höga antalet ensamkommande barn som sökt asyl och sedan försvunnit, samt risken att dessa barn hamnar i människohandel.¹⁷

Med anledning av kritiken från FN:s barnrättskommitté kallade Barnombudsmannen under 2015 in relevanta myndigheter till en överläggning om ensamkommande barn som försvinner. Vid mötet identifierades en rad brister och det framgick tydligt att myndigheterna hade bristfällig kunskap om de barn som försvinner. Efter mötet skrev Barnombudsmannen till regeringen och påtalade att skyddet för ensamkommande är för svagt i Sverige. I skrivelsen föreslog vi att en handlingsplan skulle tas fram för att förebygga att ensamkommande barn försvinner.¹⁸ Länsstyrelserna fick där- efter i uppdrag av regeringen att under 2016 och 2017 göra

en nationell kartläggning, att föreslå åtgärder kring ensamkommande barn som försvinner samt att sprida resultat och metoder till berörda aktörer.¹⁹ I den nationella kartläggningen som kom under 2016 konstateras bland annat att det har saknats kunskap och information om vad som händer med de barn som avviker och vad som är orsaken till avvikande.²⁰

Vilka är de ensamkommande barn som försvinner i Sverige idag? Varför avviker de från sina placeringar och hur lever de under tiden? Vad gör att vissa av barnen kommer tillbaka senare? Vilket stöd får de när de återvänder? Syftet med denna rapport är att lyfta fram barnens egna berättelser kring avvikande och att leva som försvunnen samt att få en tydligare bild av situationen för att kunna förebygga att barn avviker.

¹⁷ FN:s kommitté för mänskliga rättigheter, Concluding observations on the seventh periodic report of Sweden, CCPR/C/SWE/CO/7, punkt 34.

¹⁸ Barnombudsmannen, Nationell handlingsplan för att stärka skyddet för ensamkommande asylsökande barn, skrivelse ställd till barnminister Åsa Regnér den 26 februari 2015, dnr 3.5.1:0181/15. ¹⁹ Regeringen, Uppdrag om ensamkommande barn som försvinner, Diarienummer: S2016/00634/FST, <http://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2016/02/uppdrag-om-ensamkommande-barn-som-forsvinner>, hämtad 2017-11-10. Av uppdraget framgår att Länsstyrelsen i Stockholm ska samordna länsstyrelsernas arbete samt redovisningen av uppdraget.

²⁰ Länsstyrelsen i Stockholm, På flykt och försvunnen – En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker, Rapport 2016:25. Länsstyrelsernas arbete med regeringsuppdraget har även resulterat i åtgärdsförslag till regeringen och ett metodstöd, se Länsstyrelserna, På flykt och försvunnen – Sammanställning av åtgärdsförslag till regeringen om barn som försvinner i Sverige, 2017; Länsstyrelserna, På flykt och försvunnen – Metodstöd för regional samverkan kring ensamkommande barn som försvinner, 2017. Deluppdraget som avser spridning pågår under 2017. För mer information se Länsstyrelsen i Stockholms webbplats; <http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/manskligarattigheter/ensamkommande-barn-som-forsvinner>.

Orsaker till att barn avviker och försvinner

BARNOMBUDSMANNENS MÖTEN med ensamkommande barn som har avvikit har varit gripande. Från vårt arbete med nyanlända barn under 2015 och 2016 kände vi till att situationen för många ensamkommande barn varit svår. Vi kände på förhand till att ensamkommande barn avviker och att många gjort så i samband med olika beslut kopplade till asylprocessen. Efter våra samtal med ensamkommande barn har bilden förändrats och vi förstår att situationen är långt mer komplex än vad vi tidigare känt till. Många av barnen upprepar att de inte vill att något barn ska behöva genomgå det de har varit med om.

BARNEN BERÄTTAR

Vi har träffat ensamkommande barn med erfarenhet av att avvika från familjehem, nätverkshem,²¹ HVB eller statliga ungdomshem. En del barn har avvikit en gång, men vi har också träffat barn som avvikit många gånger, några vid närmare tjugo tillfällen. Att ett barn avviker från ett boende kan bero på många olika faktorer och det är sällan en enskild orsak som ligger bakom.

Vantrivsel – och vuxna som inte lyssnar

En betydande andel av barnen berättar om olika missförhållanden på boendet. För några barn har missförhållandena varit så allvarliga att de känt att de inte klarar av att stanna en dag till. För andra barn har flera enskilda incidenter lett till att bågaren till slut runnit över. Missförhållandena som barnen beskriver kan innefatta våld, hot, övergrepp och kränkningar.

Amad berättar om en situation med en annan pojke på boendet:

”Jag sa till personalen. Jag sa att den här pojken har sagt att ’jag ska döda dig’ så det var det som gjorde att jag gick en kväll och sov i stan på gatorna, eftersom jag var hotad av den här pojken som inte personalen gjorde någonting åt. Så av rädsla.”

Aisha berättar om problem i över tio familjehem och HVB och nästan lika många gånger har hon avvikit. I hemmen hon placerats i mötte hon alkoholmissbruk, misshandel, konstanta bråk och självskadebeteende hos andra ungdomar. Hon berättar att hon försökte få hjälp.

”Jag hade ingen som kunde hjälpa mig. Ingen. Men jag hade berättat för min social, jag hade berättat för min gode man, jag hade berättat för min psykolog. Alla som är nära mig, de som säger till mig ’vi ska hjälpa dig’, men jag fick ingenting.”

När ingenting hände tog hon sin tillflykt till gatan.

Barn uttrycker önskemål om att deras socialsekreterare och gode män ska ha mer kontakt med dem och besöka boendet i större utsträckning, så att de med egna ögon kan se hur barnen har det. En del berättar att de inte längre vet vem deras gode man eller socialsekreterare är, de har bytts ut gång på gång. Barn beskriver att de har försökt signalera att något är fel, men att det inte blivit någon förändring.

Azzam berättar om samtalen med sin socialsekreterare och gode man:

”Jag säger till dem hela tiden ’kan ni komma och besöka mig?’ Jag säger till socialen och båda två. ’Kan du komma och besöka mig någon dag och prata lite eller ...?’ Hon säger ’nej, vi har mycket jobb, jag kan inte. Det tar tid, det tar pengar.’ Och gode man också, gode man säger också samma sak.”

Även Yazid beskriver sina samtal med socialtjänsten:

”Först och främst, jag trivdes inte hos familjen. Allt var dåligt på alla sätt. Jag ansökte till socialen att få flytta till en annan plats. De vägrade... Allt det här som har hänt gjorde att jag orkade inte längre.”

Yazid berättar att han vantrivdes och försökte signalera gång på gång, men inget hände.

Vi har även lyssnat till berättelser från barn som inte har fått information om varför de ska flytta, hur länge de ska vara på ett visst ställe eller om de ska flytta igen. Barn som upplevt många flyttar beskriver hur de tappar kontakten med kompisar och andra viktiga personer. Att de avviker kan bero på att de söker sig till den plats där de senast kände trygghet.

²¹ När ett barn placeras ska det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Se socialtjänstlagen (2001:453) 6 kap. 5 §. Därför placeras en del barn i det man kallar för nätverkshem. Ett nätverkshem är att betrakta som ett familjehem och det ska göras samma utredning för ett nätverkshem som för ett familjehem. Se socialtjänstlagen (2001:453) 6 kap. 6 §.

Barn beskriver att om de framför klagomål om sin situation så lyssnar ansvariga vuxna mer på andra vuxna än på barnet. Ett antal barn beskriver att det inte hjälper att säga ifrån. Ammar har varit placerad i flera familjehem, HVB och statliga ungdomshem. Han trivdes ofta men blev omplacerad igen, till ett ställe där han inte alls trivdes.

”Jag ringde till min gode man och sa att jag inte ville vara där. Han sa ’nej, du måste vara där’ och då lämnade jag stället utan tillåtelse.”

Nasim berättar om sin placering i ett familjehem:

”Det är så att när jag kom till Sverige kunde jag inte reglerna och lagarna och jag kunde inget om socialen och socialhjälp som man kan få. Jag bodde i en familj som var otrevlig. Jag lämnade familjen och bodde ute på gatan med andra vänner och de som jag kom tillsammans med till Sverige.”

Han beskriver hur bristen på information om vart barn kan vända sig kan leda till att de avviker.

Akram upplevde att personalen på ett statligt ungdomshem behandlade honom som en brottsling, med stränga regler. Han försökte fråga personalen för att förstå varför dessa regler fanns, men fick inget svar. Han beskriver sin känsla:

”Jag var inte fångslad, men [de] isolerade mig i samhället på det här sättet.”

Känslan av att vara fångslad utan att förstå varför var en bidragande orsak till att han vantrivdes och rymde.

Att inte få vara nära dem som betyder mest

Familj, släkt och nära vänner är extra viktiga när man är ensam i ett nytt land. Några barn vi träffat berättar om bra familjehem eller HVB, men att kvaliteten på boendet inte spelar någon roll när de inte får bo tillsammans med eller nära sina syskon eller släktingar. Att inte få vara nära de personer som betyder mest kan vara en tillräcklig orsak till att barn avviker.

Faathir placerades först tillsammans med sin bror i Stockholm. Det betydde mycket för honom.

”Om jag går och träffar min bror på morgonen, den dagen blir bästa dagen för mig. Jag har energi, jag har allting, jag kan gå och jobba, jag kan gå i skolan. Men jag har bara min bror här, han är bra...”

Sedan omplacerades Faathir till en annan stad och bröderna splittrades. Han vädjade då till socialtjänsten om att få vara nära sin bror, men fick nej. Då rymde han. Faathir berättar att han kom att bo på gatan i nästan ett år för att vara nära sin bror.

Nadira separerades från sitt syskon. Hon hade aldrig tidigare levt utan sitt syskon och berättar att hon kände sig ensam och tom. Hon kunde inte tänka sig ett liv utan sitt syskon men de fick inte hjälp att träffas. Nadira lämnade sitt boende och tog sig på egen hand till sitt syskon. När vi träffar henne berättar hon att hon fortfarande inte får bo med sitt syskon, men hon får ringa vissa dagar och tider i veckan.

Rakin berättar att han fick information om att hans kusin befann sig i Sverige. Han fick lov att lämna boendet några dagar för att leta. Han var borta från boendet ända tills han hittade sin kusin. I flera månader levde han i gatumiljö och letade efter sin kusin.

Längtan efter en meningsfull vardag

Att bli placerad tillsammans med andra som inte pratar samma språk, i kombination med ensamhet och sysslolöshet, kan bidra till att barn avviker. Badru beskriver en av sina placeringar så här:

”De placerade mig i ett boende ute i en by. Och det finns ingen på gatan och ingen som jag kan kommunicera med. Ingen som jag kan prata med. Och då flyr jag därifrån för att jag ville prata med mina kompisar och de som pratar samma språk.”

För honom blev kombinationen av att vara långt från ett större samhälle och att inte kunna prata med någon ohållbar.

Eben kom till Sverige mitt i sommaren och placerades på ett boende där ingen pratade hans språk. Eftersom det var sommar kunde han inte gå i skolan, och på boendet fanns det inga aktiviteter. Till slut stod han inte ut med ensamheten och att inte ha något att göra så han lämnade boendet för att ta sig tillbaka till kompisarna på gatan.

Vi har träffat många barn som är placerade på HVB eller statliga ungdomshem. Dessa barn berättar i större utsträckning än barn i familjehem att det inte finns något att göra på dagarna. Akram säger:

”...men problemet där är att i dessa städer är man väldigt isolerad. Väldigt isolerad. Där finns ingen kommunikation med folk som om man är fången på något sätt. Man går till skolan, och sen tillbaka. Det finns inget att göra efter skolan. Antingen sitter man och tittar på tv eller så spelar man Playstation.”

Akram beskriver hur bristen på aktiviteter kan bidra till att man känner att man inte har en meningsfull vardag. Han säger inte att det var den enda anledningen till att han avvek, men vi förstår att det varit en bidragande orsak. Vissa av barnen vi träffat berättar även att de inte gått i skolan under längre eller kortare perioder.

Att bli illa behandlad

En del av barnen vi mött pratar om hur de har hindrats från att utöva sin religion och sina sedvänjor eller diskriminerats på grund av sitt ursprung, av familjehemsföräldrar eller andra ansvariga vuxna. Händelserna har bidragit till att barnen har avvikit.

Yazid är muslim och bodde i ett nätverkshem där han inte trivdes. Han upplevde att han inte hade möjlighet att praktisera sin religion i hemmet och hade redan flera gånger bett om att bli flyttad.

”Ramadanmånad var i kommande, alltså nära. Sen, du vet, under ramadanmånad vi har en del seder och traditioner, och jag kunde inte göra det där. Och då sa hon [socialsekreteraren] till mig ’dessa seder och traditioner, du gör det i Syrien, inte här. Du är i Sverige.’”

En annan pojke berättar att han på grund av sin religion bara äter halal, men att boendet inte velat servera honom det. Han köpte därför mat för sina egna pengar. När han frågade om han fick äta maten som han köpt själv på boendet sa personalen nej.

Fares upplevde att han blev behandlad sämre än de andra barnen som var placerade i samma familjehem, bara på grund av att han kom från ett annat land och de kom från Sverige. Han berättar om hur de svenska placerade barnen i familjen fick mer fickpengar och omtanke. Fares beskriver en incident i familjehemmet då familjehemspappan frågade varför han var sur och ledsen.

”Jag har varit mycket ledsen eftersom jag hade många känslor, jobbiga känslor från mitt hemland, och från flykten, därför ville jag inte prata med [familjehemspappan].” Familjehemspappan kallade honom då för en ”jävla utlänning”.

De barn som beskriver att de behandlats illa på grund av sitt ursprung, sin kultur eller religion nämner även annat som bidragit till att de avvikit. Gemensamt i barnens berättelser är att de känner sig förolämpade, sårade, utstötta och illa behandlade av de som ska finnas där för dem i vardagen. Barnen beskriver att den värsta känslan är att ingen ansvarig vuxen har lyssnat eller gjort något för att förändra situationen.

Svåra trauman från hemland och flykt

De ensamkommande barnen vi träffat bär alla med sig svåra minnen. De kan ha upplevt krig, förtryck, hot, våld, terrorism, fattigdom eller exploatering i olika former.

I samtalen går det inte att missta styrkan, envisheten och viljan hos de ensamkommande barnen. Det är också tydligt att deras psykiska hälsa är dålig efter allt de har varit med om. Många berättar om tankar på att ta sitt liv, eller om självmordsförsök. Att komma till ett nytt land och placeras i ett boende man inte känner till eller är van vid kan vara svårt. Akram beskriver sin känsla efter att ha flyttats till ett HVB:

”Jag blev osams med de andra ungdomarna på det boendet. Jag har aldrig bott med andra. Jag har bara bott med min mamma.”

Både flickor och pojkar pratar om hur de utsatts för sexuella övergrepp under flykten och i Sverige. Aisha berättar detaljerat om hur männen som hjälpte henne att fly spelade poker om hennes oskuld i ett flyktingläger. Hon beskriver en rädsla för vad som skulle hända henne, men uttrycker samtidigt att det egentligen inte är något att vara förvånad över, att det händer de flesta flickor. En man som hjälpt henne ville att hon skulle gifta sig med honom som ersättning. Hon hade då inte ens fyllt 15 år.

”Den smugglaren, han bara ’jag vill att du ska gifta dig med mig’. Jag bara ’what? Jag är din dotter.’ Han är ju kanske i min pappas ålder alltså. Och sen han bara ’jag vill ha barn med dig’. Jag bara ’jag är barn själv, hur ska jag ha barn?’ Jag visste inte ens hur man kan ha barn.”

Det Aisha varit med om påverkar henne än idag. Vi förstår av det hon berättar att hon har svårt att lita på ansvariga vuxna, särskilt när de inte reagerar när hon pratar om missförhållanden i placeringar. Hon berättar att hon avviker när hon inte längre står ut.

Nadira berättar i ett samtal att hon varit fängslad i sitt hemland. Hon blev separerad från sin familj och hölls fången i en liten mörk cell utan fönster eller kontakt med

omvärlden. Nadira vantrivdes i sin placering i Sverige och omplacerades men mådde fortfarande så dåligt att hon ville ta sitt liv. Hon berättar om ett självmordsförsök som ledde till att hon avvek från sitt HVB.

”Det var en låst låda med knivar. Jag har försökt att öppna den här lådan. Personalen trodde att jag skulle döda dem, men det var snarare tvärtom. Jag ville ta livet av mig själv. När jag inte kunde öppna den här lådan så gick jag ut i skogen.”

Ett barn berättar att hans sätt att hantera jobbiga känslor, minnen och situationer är att rymma. Att rymma blev hans räddning när han blev tillfångatagen av talibaner och när han under flykten såg sina kompisar bli skjutna.

Barn som vi träffat på statliga ungdomshem beskriver att de har vänner som använder droger, eller att de själva använt droger någon gång. De berättar också att de börjat använda droger innan de kom till Sverige, och att de fortsatt med droger för att dämpa ångest eller hantera rädsla och oro.

Barnen beskriver att drogberoendet kan vara så starkt att det i sig är ett skäl för att avvika från boendet under längre eller kortare perioder. Några barn pratar om att de försökt sluta med droger, men att det är svårt och att de behöver hjälp.

Assim berättar om hur hans drogmissbruk ledde till att han avvek från sitt HVB.

”De skickade mig till mitt asylboende. Jag var där en dag. Jag har inte gått ut för att under ramadan, du vet, jag fastar och grejer. Men jag orkade inte fasta, jag åt under ramadan för jag liksom hatade mig själv, var helt borta, droger och allting. Jag kan inte sluta med knarket. Men jag gick ut på gatan igen och handlade massa droger.”

Stark oro inför 18-årsdag och avslag

Många barn beskriver en stor oro för vad som ska hända när de fyller 18 år. De berättar hur de lyssnar på rykten från andra ensamkommande om vad som kommer att hända då, och att ryktena skrämmer dem. Barnen pratar mycket om varför vissa får stanna och vad som kan påverka asylprocessen. Några pratar om att Migrationsverket inte trott på vad de berättat. En kille säger:

”Alltså jag vet inte, alltså hur de som jobbar i Migrationsverket, hur de fattar beslutet fast vissa får uppehållstillstånd och vissa andra de får inte det, till exempel. Men jag och min kompis, vi kom från samma stad och vi flydde från samma problem. De trodde på honom och de trodde inte på mig.”

Barnen vet inte om de kommer att ha någonstans att bo, om de får bo kvar i samma kommun och gå kvar i samma skola med kompisarna, eller om de kommer att kunna försörja sig efter 18-årsdagen. För vissa barn är 18-årsdagen bara någon månad bort och oron och ovissheten skapar ohälsa, enligt barnen.

Kassim visste inte hur gammal han var, så när läkaren på en kontroll berättade för honom att han bedömdes vara 17 år blev han glad. Men på ett samtal hos Migrationsverket några veckor senare fick han veta att Migrationsverket inte trodde på underlaget och han hade blivit uppskriven i ålder. Kassim fick då omedelbart flytta till ett vuxenboende.

”Jag var den enda som var under 18 år på hela boendet.

Jag kände mig väldigt rädd faktiskt. Och jag flydde däri- från”, berättar han.

Kassim är inte ensam. Av de barn och unga vi träffat som än i dag lever som försvunna uppger en del att de var under 18 år när de försvann, men att de hade fått ett beslut om åldersuppskrivning som bidrog till avvikandet. I dag har några av dem hunnit fylla 18 år, enligt dem själva. Flera barn beskriver en rädsla över att bli uppskriven i ålder. Det är en process som de själva inte känner att de äger, men där de upplever att utfallet innebär skillnaden mellan liv och död. Ungdomarna berättar att ingen av dem före åldersuppskrivning hade fått information om vad en eventuellt uppskrivning skulle innebära, och att det skulle komma att förändra deras situation från en dag till en annan.

En del som blivit åldersuppskrivna beskriver att de avvikit eller försvunnit av rädsla för att skickas tillbaka till ett annat land i Europa där de befunnit sig innan de kom till Sverige.²² För Ramy var det ett annat lands bedömning som låg till grund för beslutet om åldersuppskrivning. Ramy berättar själv att han är 17 år, men att det andra landet har skrivit upp honom i ålder. Han har familj i Sverige, men blev ändå tvingad att åka tillbaka till det andra europeiska landet. Efter en tid rymde han tillbaka till Sverige och lever i dag som gömd. Han berättar hur han desperat försökte ta sig ur sin utsatta situation:

”Problemet var ju mina fingeravtryck. Så jag tänkte att om jag bränner mina fingrar så kommer de inte synas. När jag började med ett finger, det gjorde jätteont, sen jag slutade.”

Barn och unga beskriver en asylprocess som tar lång tid. Nästan alla vi träffat väntar på slutligt svar på sin asylansökan. Några har ännu inte fått ett svar. Andra har fått både ett och två avslag och väntar på en sista prövning. Ett par barn har fått uppehållstillstånd. Asylprocessen och väntan beskrivs som jobbig. Fares berättar att han varit i Sverige i 15 månader och ännu inte fått komma på utredning hos Migrationsverket.

”[Migrationsverket] sa ’vi kommer och säger till dig senare’, men jag vet inte när.”

Bahah är ett av de barn som fick avslag före sin 18-årsdag.

”Jag lämnade familjehemmet en månad innan jag blev 18. För jag hörde att när du är 18 år och du har avslag från Migrationsverket så kommer polisen och tar dig. Så jag sa till mig själv, det är bättre jag sticker innan de kommer till mig. Sen stack jag däriifrån.” Bahah avvek på grund av rädsla.

Nuhad förklarar hur han kände sig när han fick första avslaget:

”Alltså det är liksom som att ramla från himlen till marken. För nu är det som att man hade en dröm och den försvann.”

En 17-årig pojke gick i skolan, hade kompisar och trivdes bra på HVB när han fick besked om ett andra avslag. Han berättar att han tappade hoppet och började planera att rymma.

”Jag bara försvann från det stället och de försökte kontakta mig hela tiden, men jag svarade inte, för jag tänkte nej, de kommer att skicka tillbaka mig. Jag ska inte ha kon-

takt med Migrationsverket eller svenska myndigheter mer.”

Andra barn beskriver hur de avvikit i samband med avslagsbeslut och tagit sig till andra länder i Europa för att söka asyl.

Rana berättar att hon blev intervjuad av en man på Migrationsverket. Det gjorde att hon inte vågade berätta om vissa saker hon upplevt och om rädslan för att bli bortgift. Rana fick aldrig en fråga om hon önskade en kvinnlig handläggare och tolk och visste inte att hon kunde be om det. Hon vågade därför inte berätta om sina asylskäl och fick avslag på sin asylansökan. Hon var då 16 år och blev placerad i ett familjehem i väntan på sin 18-årsdag. Strax före sin 18-årsdag fick hon information om att det var dags att åka tillbaka till hemlandet. Migrationsverket hade ordnat med pass åt henne. Hon hämtade aldrig sitt pass, i stället avvek hon.

BARNOMBUDSMANNENS ANALYS

Analys av barnröster

De barn och unga vi träffat ger var för sig en tydlig bild om varför just de har avvikit, men den samlade bilden är samtidigt komplex. En gemensam nämnare är att barnen ofta har signalerat att något inte stämmer, men att ansvariga vuxna inte har lyssnat eller agerat. Vi förstår att det för de flesta inte är en enskild anledning som ligger bakom ett avvikande, men för några kan till exempel separation från syskon eller allvarliga kränkningar vara den enskilda orsaken till att de avviker. Vi vet att avvikande förekommer hos alla placerade barn, men förvånades över att många ensamkommande barn beskriver en bild av ett bristande skyddssystem, som innefattar allvarliga missförhållanden och kränkningar.

När barnen pratar om missförhållanden på boenden beskriver de otrygghet på grund av våld, hot, övergrepp och kränkningar som fortgår trots att de försökt tala om att något är fel. Vi tolkar det som att många barn upplever att ansvariga vuxna inte skyddar eller ger omtanke i tillräcklig utsträckning. De barn vi mött som omplacerats ett flertal gånger beskriver att det känns som att de bara kastas runt och att ingen vill ha dem. De allra flesta berättar om frånvarande socialsekreterare och gode män som inte har tid för dem.

Barns berättelser om vantrivsel grundar sig ofta i bristande delaktighet och information kring placeringar. Men det handlar också om bristande information om barnets rättigheter och hur rättigheterna efterlevs. Avvikandet kan vara ett sätt för barnet att ta kontroll över sitt eget liv eller en reaktion på rädsla och otrygghet.

Både pojkar och flickor pratar om att det inte finns något att göra i vardagen eller att de inte har någon att prata med. Möjligheten att kunna kommunicera med andra på boendet eller i närheten är en förutsättning för att kunna trivas. Likaså att få gå i skolan och att ha något att göra på dagarna. Detta är också viktigt för att barnet ska kunna känna att hen har en meningsfull vardag och då kunna tänka på annat än oro och problem. Rätt förutsättningar för att bli integrerad och skapa nya vänskaper spelar stor roll för barnets utveckling.

Vissa barn pratar om att de avviker för att söka efter

²² Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 604/2013 av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat (Dublinförordningen). Ensamkommande barn är som huvudregel undantagna från Dublinförordningen.

familj och kompisar som de blivit separerade från. Barnombudsmannen menar att detta tydligt visar vikten av att syskon inte ska skiljas åt och att barnen får hjälp att leta efter sin familj i Sverige.

Barn vi träffat pratar om svåra minnen och trauman från hemlandet eller från flykten till Sverige. Några, framför allt barn som nu är placerade på låsta institutioner, beskriver hur de tappat hoppet om att få ett bra liv i Sverige. De säger att de inte längre vill leva och några har redan försökt ta sina liv. Den psykiska ohälsan hos de ensamkommande barn vi mött är alarmerande och barnens berättelser tyder på att stödet för att hantera den psykiska ohälsan brister.

Barnen beskriver också att de använder eller har använt droger och hur det har varit en bidragande orsak till att de avviker. Barnombudsmannen menar att även detta tyder på bristande stöd från ansvariga vuxna. Dels stöd för att komma ur ett missbruk, dels stöd för att hantera bakgrunden till missbruket, som kan vara psykisk ohälsa.

Utifrån berättelserna tolkar vi det som att barns psykiska ohälsa, och bristande kärlek och omtanke från vuxna, bidrar till att de avviker. Vi förstår samtidigt att det kan vara en strategi att avvika, för att hantera minnen och trauman. Det kan vara ett, för barnet, logiskt beteende när hen upplever fara. Att avvika i andra situationer som signalerar fara har för en del tidigare hjälpt dem att överleva.

Nästan alla barn och unga vi träffat berättar om en stark oro inför 18-årsdagen, åldersuppskrivningar och avslag. Vi drar slutsatsen att det finns allvarliga brister kring anpassad och riktad information och stöd inför 18-årsdagen, åldersuppskrivning och eventuellt avslag. Vi menar att detta leder till att barn och unga avviker efter att ha lyssnat på rykten från kompisarna i stället för att lyssna på myndigheterna eller andra vuxna.

Barnombudsmannen uppfattar att barnen kan avvika som en sista utväg när rädslan för att skickas tillbaka till hemlandet blir för stor. En del barn vi mött har aldrig varit i det land som i passet sägs vara deras hemland. Oron för åldersuppskrivning och 18-årsdagen grundar sig troligen i en rädsla för att få ett avslag. För barnen är det detsamma som att bli lämnad ensam utan stöd och hjälp, för att sedan utvisas till hemlandet.

Rädslan blir även tydlig när barn beskriver hur de åker till andra länder och försöker söka asyl, eftersom de inte har något att förlora om deras enda alternativ i Sverige är att vänta på att bli skickad till hemlandet.

Barnrättslig analys

Barnens berättelser tyder på att deras individuella behov inte utretts tillräckligt från början. Ensamkommande barn har enligt barnkonventionens artikel 20 och 22 rätt till sär-

skilt skydd och alternativ omvårdnad. Alternativ omvårdnad innebär en placering i lämpligt familjehem, nätverks-hem, HVB eller statligt ungdomshem. Barnens berättelser om orsaker till att de avviker, tyder på att systemet runt ensamkommande barn i flera fall brister redan vid ankomsten till Sverige.

Barnen berättar att de har signalerat till ansvariga vuxna att något är fel, men de upplever inte att någon lyssnar eller agerar. Artikel 25 i barnkonventionen föreskriver att barn har rätt till regelbunden översyn av hur de behandlas och hur deras förhållanden i övrigt ser ut när de är placerade av myndigheterna för att få omvårdnad, skydd eller behandling. Rätten tillhör barnet men skyldigheten att granska insatserna ligger på det allmänna.²³ FN:s barnrättskommitté menar att det är viktigt att skapa, upprätthålla och kontrollera en god kvalitet på statliga och icke-statliga boenden för att förebygga att barn hamnar i gatumiljö på grund av att deras rätt till stöd och skydd inte uppfylls.²⁴

Barnen vi mött beskriver förutom missförhållanden också psykisk ohälsa, kränkningar och brist på information som anledningar till att de avviker. FN:s barnrättskommitté har betonat att asylsökande barn måste få all relevant information, på sitt eget språk, om vad de är berättigade till. De ska få information om vilka tjänster som finns och om asylprocessen så att de kan göra sin röst hörd och få sina åsikter beaktade.²⁵ Varje barn har även rätt till bästa uppnåeliga hälsa, vilket innefattar stöd och hjälp om man mår psykiskt dåligt.²⁶

Barn känner sig inte delaktiga i sin placering

Kommunen är den aktör som bär ansvaret för det praktiska mottagandet av ensamkommande barn.²⁷ Socialtjänsten i den kommun som barnet anvisas till ansvarar för att utreda barnets behov och besluta om lämplig placering.²⁸ Oavsett vilken placering som är aktuell ska barnet hållas informerat och hens synpunkter ska tas i beaktande.²⁹ Det framgår både av barnkonventionen och av socialtjänstlagen.³⁰ Trots detta beskriver många barn att de lämnat sina placeringar eftersom de upplever sig inte vara delaktiga eller bli lyssnade till, varken före eller efter beslut om placering.

Enligt FN:s barnrättskommitté krävs det att sammanhanget i vilket barnet utövar sin rätt till delaktighet är stöttande och uppmuntrande. Detta så att barnet kan vara säker på att den vuxne är villig att lyssna på och överväga det barnet vill berätta. Barnombudsmannen menar att barnets grundläggande rättighet att bli hörd inte har uppfyllts i de fall då barn utsatts för våld, hot och kränkningar, men ingen ansvarig har lyssnat eller ingen åtgärd har vidtagits. För att barnet ska vara delaktigt krävs att den som lyssnar till barnet också återkopplar direkt till barnet om resultatet

²³ FN:s konvention för barnets rättigheter, artikel 25. Se även UNICEF, Handbok om barnkonventionen, sid. 277 ff. ²⁴ Committee on the Rights of the Child, General comment No. 21 (2017) on children in street situations, punkt 47. ²⁵ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 12 (2009), Barnets rätt att bli hörd, punkt 124. ²⁶ FN:s konvention för barnets rättigheter, artikel 24. ²⁷ Sedan 1 april 2016 anvisas ensamkommande barn enligt en anvisningsmodell som innebär att varje kommun tilldelas en viss andel av det totala antalet ensamkommande barn som anvisats under året. I de fall som det föreligger stark anknytning till anhöriga eller närstående i en kommun kan Migrationsverket göra en anvisning till den kommun dit barnet har anknytning. Se <https://skl.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/barnochunga/placerade-barnochunga/ensamkommandebarnochunga/kommunensansvar.3425.html>, hämtad 2017-10-15. ²⁸ För ensamkommande barn handlar det i de flesta fall om en frivillig placering enligt socialtjänstlagen (2001:453) 4 kap. 1 §, eller en placering enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) 3 §. ²⁹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 40. ³⁰ Socialtjänstlagen (2001:453), 11 kap. 10 § och barnkonventionen artikel 12. ³¹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 12 (2009), Barnets rätt att bli hörd, punkt 42 och 45. ³² Socialtjänstlagen (2001:453) 11 kap. 2 §. ³⁰ Socialtjänstlagen (2001:453), 11 kap. 10 § och barnkonventionen artikel 12.

och hur barnets åsikt har beaktats.³¹ I beslutet ska barnets bästa särskilt beaktas.³² För att kunna se till ett ensamkommande barns bästa vid placering, måste barnets individuella behov ha bedömts och beaktats i bedömningen. Barnombudsmannen anser att ett ensamkommande barns individuella behov behöver bedömas före den första placeringen och att den bedömningen ska göras av ett team av professionella aktörer, såsom socialsekreterare, psykologer och läkare.

Barn som vi har träffat menar att socialtjänsten och den gode mannen borde besöka boendet i större utsträckning. De skulle då få en bättre förståelse för barnens situation. Utifrån både barnkonventionen och socialtjänstlagen ska vård och placering av ensamkommande barn noga följas upp. Detta ska främst ske genom regelbundna besök i placeringen, enskilda samtal med barnet och enskilda samtal med dem som tagit emot barnet.³³ Av Socialstyrelsens allmänna råd framgår att dessa besök bör göras minst fyra gånger per år, men att barn som nyligen har placerats kan behöva tätare kontakt.³⁴ Från barnens berättelser framgår det inte hur många besök de har haft från sin socialsekreterare, men det är tydligt att de själva inte känner att besöken har varit tillräckligt många, samt att socialsekreterarna inte förstått barnets situation och därmed inte heller agerat på eventuella missförhållanden. Barnombudsmannen anser att en sporadisk kontakt kan leda till brister i rättssäkerheten och den rätt barnet har till översyn av sin behandling och placering.³⁵ Att det funnits brister i att upprätthålla rättssäkerheten och att barnen inte fått träffa sin handläggare tillräckligt ofta bekräftas även i Inspektionen för vård och omsorgs (IVO) tillsynsrapport från 2016.³⁶

Barn berättar att det förekommit både våld och missbruk i familj- och nätverkshem där de blivit placerade. Vid en utredning av om ett hem är lämpligt som familjehem eller nätverkshem ska socialnämnden göra en bedömning av hemmets allmänna förutsättningar för att erbjuda barn och unga vård som är trygg, säker, ändamålsenlig och präglad av kontinuitet. Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma förekomsten av våld

mot närstående, annan brottslighet, missbruk eller andra omständigheter i det tilltänkta hemmet som kan äventyra ett barns trygghet och säkerhet.³⁷ Barnens berättelser visar på att det funnits allvarliga brister i bedömningen av familj- och nätverkshemmens lämplighet, där förekomsten av våld och missbruk inte upptäckts. Barnens berättelser bekräftas även av ett beslut från Justitieombudsmannen (JO) i mars 2017³⁸ och av Socialstyrelsens analys av situationen för ensamkommande barn.³⁹ Barnombudsmannen menar att socialnämndens bedömningar av familj- och nätverkshem måste vara rättssäkra så att socialnämnden kan garantera barnets rätt till skydd. I de fall då skyddet brister, anser vi att det blir extra tydligt att barnets rätt att bli hörd och att få sin insats granskad inte tillgodoses i tillräcklig utsträckning, vilket leder till att barn avviker.

Även barn som är placerade på HVB och statliga ungdomshem har signalerat om missförhållanden i placeringarna innan de avviker. Barn som vi har träffat och som är omhändertagna enligt LVU beskriver att de tvångsplacerats utan att förstå varför och att de inte känner att deras behov kan tillgodoses i placeringen. Samma bild framkom när Statens institutionsstyrelse (SiS) genomförde en kartläggning av målgruppen ensamkommande barn inom tvångsvården. Dessutom visade SiS kartläggning att det fanns en utbredd uppfattning bland avdelningsföreståndare att ensamkommande barn generellt sett placeras på vagare grunder än andra grupper, att akutplaceringarna

blir för långa och präglas av för hög grad av slutenhet. Mot bakgrund av detta menade SiS att det fanns ett behov av bättre samverkan mellan institutionerna och socialtjänsten i stort.⁴⁰ Barnombudsmannen delar bedömningen av behovet av bättre samverkan och ser allvarligt på signalerna om att ensamkommande barn placeras på vagare grunder. Vi anordnade 2010 en kommundialog för att diskutera hur man kan säkerställa ett bra och värdigt mottagande av ensamkommande barn. Redan då pekade kommunerna på att boendet måste individanpassas

³¹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 12 (2009), Barnets rätt att bli hörd, punkt 42 och 45. ³² Socialtjänstlagen (2001:453) 1 kap. 2 §. ³³ Socialtjänstlagen (2001:453) 6 kap. 7 b §. ³⁴ Socialstyrelsen, Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende, SOSFS 2012:11 7 kap. 3 §. ³⁵ Socialtjänstlagen (2001:453) 6 kap. 7 §. ³⁶ I tillsynsrapporten framkom bland annat att kommunerna har haft svårigheter att upprätthålla rättssäkerheten, att det har funnits brister i förhållande till information och stöd till ensamkommande barn, att barnen behöver mer information och stöd, och att barnets delaktighet inför omplaceringar brustit samt och att barn har placerats i outhärdade hem. Se Inspektionen för vård och omsorgs tillsynsrapport 2016, sid. 15 ff. ³⁷ Socialstyrelsen, Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende, SOSFS 2012:11, 4 kap. ³⁸ JO:s beslut den 30 mars 2017, dnr. 5565-2016. ³⁹ Socialstyrelsen, Analys av situationen i socialtjänsten våren 2017, juni 2017, sid 19ff. ⁴⁰ Catrine Kaunitz, Jenny Jakobsson, Ensamkommande barn och ungdomar placerade inom Statens institutionsstyrelse (SiS), Socialmedicinsk tidskrift, Vol 93, Nr 1, 2016.

och på vikten av att hitta rätt boendeform utifrån varje barns behov.⁴¹ Behovet av fler anpassade boenden belystes även i betänkandet *Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU* från 2015.⁴² Barnombudsmannen menar att samverkan måste ske innan barnet placeras och vill peka på att varje barn — oavsett om hen är ensamkommande eller inte — har samma rätt till en grundlig utredning. För att uppnå detta måste barnet kunna förstå syftet med den individuellt riktade insatsen och vara delaktig i processen. Vi gör även bedömningen att bristen på anpassade boenden troligen har lett till att flera barn hamnat på statliga ungdomshem, trots att en annan placering skulle matchat deras behov bättre.

Vid insatser inom den sociala barnavården använder socialtjänsten en metod som kallas för Barnets Behov i Centrum, BBIC.⁴³ Enligt Socialstyrelsen följer flertalet kommuner strukturen i BBIC i sin handläggning av ärenden som rör ensamkommande barn. Genomförandet av utredningen behöver dock anpassas till den särskilda situation som ensamkommande barn befinner sig i. Den utredande socialsekreteraren kan exempelvis behöva använda tolk och involvera den gode mannen i föräldrarnas ställe.⁴⁴ Men de ensamkommande barnens berättelser tyder på att denna metod inte har använts vid bedömning av deras individuella behov. Barnombudsmannen menar att de två grundläggande anledningarna till att matchningen inte motsvarat barnets behov är att barnets behov inte utretts tillräckligt före placering och att det inte funnits tillräckliga möjligheter till en anpassad placering. Vissa barn har därför placerats i boenden som inte kunnat tillgodose deras specifika behov.

I Barnombudsmannens årsrapport 2017 föreslog vi att statliga mottagnings- och utredningsenheter bör införas för initial bedömning av ensamkommande barns behov, och att det finns ett behov av flera olika placeringsformer. Beroende på kön, ålder, svårt trauma, drogmissbruk, kriminalitet eller om barnet varit i en utsatt situation har det olika behov. Därför behövs fler typer av placeringar där personalen har kunskap som är relevant för målgruppen.⁴⁵ Eftersom ett sådant förslag innebär en utredning före den långsiktiga placeringen kan barnet behöva byta god man och offentligt biträde om placeringen innefattar en flytt. Barnombudsmannen anser ändå att fördelarna med att införa statliga utredningsenheter överväger nackdelarna. Vi förstår av barnens berättelser att de känner att ansvaret för dem bOLLAS runt och att ingen är beredd att möta deras samlade behov. Därför är det hög tid att statliga mottagnings- och utredningsenheter samt fler anpassade placeringar nu blir verklighet.

Även EU:s byrå för grundläggande rättigheter framhåller att det finns belägg som pekar på att lämpliga mottagningsförhållanden är en avgörande faktor för att förhindra att barn utsätts för människohandel, utnyttjas eller försvinner.⁴⁶

En central aspekt i sammanhanget är att också placerade barn som är födda och uppvuxna i Sverige avviker från sina boenden.⁴⁷ Det är därför viktigt att titta på forskning och insatser som rör *alla* barn inom den sociala barnavården, för att kunna se om det finns något som skiljer sig mellan orsakerna bakom att ensamkommande barn och andra placerade barn avviker. Viktoria Skoog är socionom och fil dr i socialt arbete. Hon beskriver i sin avhandling, *Barn som flyttas i offentlig regi*, att så kallade sammanbrott i placeringar⁴⁸ är vanligt förekommande bland tonåringar. Av hennes studie framgår att de granskade sammanbrotten ofta initierades av barnen själva och att de dessförinnan påtalat sitt missnöje med vården. Enligt Skoog tyder detta på att sammanbrott kan ses som ett sätt för barn att agera när de känner att de inte blir lyssnade till. Skoog betonar därför vikten av att signaler från barn och från boenden om att placeringen inte fungerar måste tas på allvar.⁴⁹

Forskarna Maria Heimer, Elisabet Näsman och Joakim Palme har granskat vilken betydelse barns delaktighet i sociala barnavårdsärenden har för det skydd och stöd barnen får. En del av resultatet visar att när barnet inte får komma till tals och ges utrymme att påverka problembeskrivningen så passar utformningen av insatsen inte de problem som kommit fram i utredningen. När barnet däremot får komma till tals och får möjlighet att påverka problemformuleringen så passar insatsen bättre mot de problem som kommit fram i utredningen. Forskarna menar att barnets möjlighet att påverka problembeskrivningen ökar sannolikheten för en bra anpassad insats och barnets tillgång till sina sociala rättigheter.⁵⁰ Barnombudsmannen delar forskarnas slutsats. Att utreda barnets behov och låta barnet vara delaktig i problembeskrivningen från första början kan leda till fler långsiktiga och anpassade placeringar som förebygger att barn avviker.

Forskningen visar att orsakerna bakom ett avvikande som grundar sig i missnöje med en placering kan vara desamma oavsett om man är ensamkommande eller ej. Men vad gäller insatserna som riktas till gruppen ensamkommande barn är det viktigt att uppmärksamma att de kan ha svårare att göra sin röst hörd då de inte har samma kännedom om sina rättigheter och vad som gäller i Sverige. Det blir tydligt att mottagningsprocessen samt den initiala utredningen inför placering är en avgörande faktor som kan förebygga att barn avviker.

⁴¹ Barnombudsmannen, Så här förbättrar kommunerna mottagandet av ensamkommande asylsökande barn – Rekommendationer från tio kommuner och Barnombudsmannen i en dialog den 8 december 2010, dnr. 9.5:0874/10. ⁴² *Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*, SOU 2015:71, sid. 818 ff. ⁴³ Det visionära målet med BBIC är att barn och unga som socialtjänsten stödjer ska ha samma chanser i livet som alla barn och unga i samhället, Socialstyrelsen, Grundbok i BBIC - Barn Behov i Centrum, 2015. ⁴⁴ Socialstyrelsen, *Ensamkommande barn och unga - Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter*, 2016, sid. 22. ⁴⁵ Barnombudsmannen, *Vi lämnade allt och kom hit*, 2017, sid. 60 och 74. ⁴⁶ FRA, *Rapport om grundläggande rättigheter 2017* – FRA:s yttranden, sid. 19. ⁴⁷ Yvonne Sjöblom, *Tillfälligt uppbrott – om att rymma eller kastas ut hemifrån, Unga berättar, Rädda Barnen*, 2011. ⁴⁸ Med sammanbrott avses att en placering i samhällsvård avslutas plötsligt och oplanerat. ⁴⁹ Victoria Skoog, *Barn som flyttas i offentlig regi - En studie av förekomst och upplevelser av instabil samhällsvård för barn*, Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet, 2013, sid. 34. ⁵⁰ Maria Heimer, Elisabet Näsman, Joakim Palme, *Rättighetsbärare eller problembärare? Barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser*, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Uppsala Universitet, 2017, sid. 39 ff.

Barn som blir omplacerade

Enligt FN:s barnrättskommitté är det yttersta målet vid mottagande av ensamkommande barn att finna hållbara lösningar som uppfyller barnets alla skyddsbehov och tar hänsyn till barnets åsikt.⁵¹ Ett par barn vi har mött har bott i närmare tjugo placeringar under den korta tid de varit i Sverige. De beskriver hur de flyttats runt mellan familjehem, HVB och statliga ungdomshem över hela landet. Långt bort från vänner, skola och en etablerad vardag. Vid upprepade flyttar och uppbrott får barnen inte en möjlighet att skapa sig en trygg vardag. Ofta innebär det också att barnets gode man och socialsekreterare är långt bort och kontakterna blir mer sporadiska. Flera barn beskriver att de inte förstår varför de måste flytta eller att de inte blivit tillfrågade. Många omplaceringar skapar en otrygghet vilket i sig är en bidragande faktor till att barnen avviker.

Av Socialstyrelsens föreskrifter framgår att vården ska vara trygg, säker, ändamålsenlig och präglad av kontinuitet.⁵² Kontinuitet kan bland annat innebära att undvika onödiga omplaceringar och att se till att barnet kan hålla kontakt med samma socialsekreterare. En del barn beskriver att de inte längre vet vem deras socialsekreterare är, eller att de haft mycket lite kontakt efter omplacering. Enligt förarbetena till socialtjänstlagen utgår principen om kontinuitet från förutsättningen att barnets möjligheter att bygga trygga och förtroendefulla relationer utgör grunden för ett framgångsrikt individuellt behandlingsarbete.⁵³ Både FN:s barnrättskommitté och EU har betonat att ensamkommande barn inte bör behöva flytta, utom när det sker för barnets bästa.⁵⁴ Detta för att garantera kontinuitet i omvårdnaden och av omsorg om barnets bästa. Barnens berättelser tyder på att omplaceringar har skett även när det inte varit till barnets bästa.

Innan ett beslut om omplacering enligt socialtjänstlagen fattas måste den gode mannen och barnet höras om sin inställning.⁵⁵ Enligt socialtjänstlagen ska socialnämndens insatser för den enskilde utformas och genomföras tillsammans med denne.⁵⁶ JO har poängterat att barnets rätt till delaktighet åsidosätts när socialtjänsten byter placering utan att först ha diskuterat saken med barnet och den gode mannen. Vidare menar JO att en socialnämnd som beslutar att ett barn ska flytta utan att ha gett barnet en möjlighet att framföra sina åsikter, inte har tillräckligt underlag för att göra en bedömning av hur barnet skulle kunna påverkas av en flytt. Nämnden saknar då också, enligt JO, underlag för att ta ställning till om den nya placeringen kan tillgodose barnets behov.⁵⁷ Barnombudsmannen menar att barnets grundläggande rätt till delaktighet och information är en viktig nyckel till att förebygga att ensamkommande barn avviker.

Att skiljas från släkt och vänner

Barn beskriver också hur de har separerats från sina syskon utan en bra förklaring. De berättar hur de placerats geografiskt långt ifrån familj och nära vänner, vilket försvårar möjligheterna till en nära kontakt och att bibehålla viktiga relationer. Några barn beskriver att de avvikit för att hitta släkt som befinner sig i Sverige eller grannländerna. Vissa har i sökandet efter familjen åkt till andra länder och sökt asyl men blivit tillbakaskickade till Sverige enligt Dublinförordningen efter att de fyllt 18 år.

Enligt socialtjänstlagen ska vården utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga samt kontakt med hemmiljön.⁵⁸ De krav som lagen ställer i fråga om samhörighet och kontakt med hemmiljön handlar inte bara om geografisk närhet. Språkliga och kulturella skillnader i synsätt och bakgrund kan skapa väl så stora avstånd mellan människor. Det är av största betydelse att sådana skillnader beaktas vid alla placeringar, i synnerhet vid placeringar av ensamkommande barn.⁵⁹ Principen om sammanhållning av familjer innebär enligt FN:s barnrättskommitté att syskon inte bör skiljas åt vid placeringar.⁶⁰ Även EU-rätten är tydlig med att syskon så långt det är möjligt ska hållas samman vid placeringar, med beaktande av barnets bästa och barnets ålder och mognad.⁶¹

Av barnens berättelser framstår det som att det vid tvångsplaceringar blir svårt för barn att hålla kontakt med närstående. I förarbeten till LVU framhölls att en placering av ett barn utanför det egna hemmet inte får innebära att barnet skärs av från kontakten med andra närstående som är känslomässigt betydelsefulla. I förarbetena framhölls vidare att särskild hänsyn kan behövas när man placerar flyktingbarn eller andra barn med utländsk bakgrund.⁶² När det gäller ensamkommande barn har Migrationsverket ett ansvar att så snart som möjligt försöka hitta barnets familjemedlemmar, oavsett var i världen de befinner sig.⁶³ Det är dock inte reglerat i lag hur långt socialnämndens ansvar sträcker sig när det gäller kontakterna i dessa fall. Vi menar att det vid en första bedömning av barnets individuella behov ska tas särskild hänsyn till närheten och möjligheterna till god kontakt med familj, släkt och betydelsefulla vuxna i barnets närhet. Barn vi har mött beskriver att de separerats från syskon och att de därefter endast fått hjälp med sporadiska kontakter. Saknaden och oron för syskon har lett till att de har avvikit.

Barnombudsmannen anser att om barnet separeras från ett syskon måste socialtjänst, god man och boendepersonal fortsatt främja en god kontakt med syskonet och regelbundna möjligheter för syskonen att besöka varandra, om det är till barnets bästa. Vi menar också att det är oroväckande att några barn upplever att de inte fått tillräckligt

⁵¹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 79. ⁵² Socialstyrelsen, Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende, SOSFS 2012:11, 2012-06-26, 3 kap. 1 §. ⁵³ Regeringens proposition 1979/80:1 om socialtjänsten sid. 213. ⁵⁴ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 40. Även av EU-rätten framgår att ensamkommande barn ska byta placering så sällan som möjligt; Skyddsgrundsdirektivet (2011/95/EU), art 31; Mottagandedirektivet (2013/33/EU), art 24. Direktiven är en del av EU:s gemensamma europeiska asylsystem och utgör en miniminivå som medlemsstaterna är skyldiga att upprätthålla. ⁵⁵ Socialtjänstlagen (2001:453), 11 kap. 10 §. ⁵⁶ Socialtjänstlagen (2001:453), 3 kap. 5 §. ⁵⁷ JO:s beslut den 30 mars 2017, dnr. 5565-2016, sid 9. ⁵⁸ Socialtjänstlagen (2001:453), 6 kap. 1 §, fjärde stycket. ⁵⁹ Ändring i socialtjänstlagen, Prop. 1996/97:124 sid. 114-115. Författarna använder benämningen invandrarbarn. Barnombudsmannen har valt att i stället lyfta fram benämningen ensamkommande barn. ⁶⁰ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 40. ⁶¹ Skyddsgrundsdirektivet (2011/95/EU), art 31; Mottagandedirektivet (2013/33/EU), art 24. ⁶² Om vård i vissa fall av barn och ungdomar, Prop. 1989/90:28 s. 73. ⁶³ Förordningen (1994:361) om mottagande av asylsökande m.fl. 2 d §; Skyddsgrundsdirektivet (2011/95/EU), art 31; Mottagandedirektivet (2013/33/EU), art 24.

stöd och hjälp för att hitta sina närstående och att större insatser behövs för att hjälpa till och främja återförening.

Miljön på barnens boenden

Utifrån det barnen berättar är det mycket viktigt att de blir integrerade i samhället, med andra på boendet och att de har tillgång till aktiviteter och skola. Barn beskriver tristess och hur svårt det är att bibehålla kontakter eller skapa nya umgängen eftersom de bara sitter på sina rum utan att ha något att göra. De beskriver hur de upplever att tiden bara står still.

Varje barn har enligt barnkonventionens artikel 31 rätt till fritid, lek och rekreation anpassad till barnets ålder. Barnet har också rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. FN:s barnrättskommitté har påtalat att kommunerna bör se över möjligheterna till lek- och rekreationsanläggningar för att garantera likvärdig tillgänglighet för alla grupper av barn.⁶⁴ Varje barn måste ges lika möjligheter att åtnjuta rätten till rekreation. Särskild uppmärksamhet bör enligt kommittén riktas mot flyktingbarn och asylsökande.⁶⁵

Det finns inga bestämmelser i socialtjänstlagen eller i LVU som reglerar placerade barns och ungas rätt till fritid. I socialtjänstförordningen finns bestämmelser som anger vissa principer för verksamheten vid HVB. Där framgår bland annat att verksamheten ska bygga på förtroende för och samarbete med den enskilde och utformas så att vistelsen i hemmet upplevs som meningsfull.⁶⁶ Barnombudsmannen anser att lek och fritid torde inbegripas i detta för att barnet ska ha möjlighet att känna att vistelsen i hemmet är meningsfull.

År 2010 träffade Barnombudsmannen ensamkommande barn som var placerade på HVB utifrån en granskning av situationen för placerade barn. Redan då tog barn som var placerade upp att de saknade meningsfulla aktiviteter och att de upplevde en stark känsla av att vara isolerade ifrån samhället. Detta kunde delvis bero på att HVB låg avsides från större samhällen och barnen beskrev att de kände sig ensamma och hade svårt att komma i kontakt med andra människor. Barnombudsmannen föreslog då att Socialstyrelsen borde ta fram riktlinjer för att garantera att alla placerade barn och ungdomar har chansen till en meningsfull vardag och fritid. Barnen skulle ges tillgång till, och ha reella möjligheter att utvecklas och låta sig inspireras av, exempelvis idrott och kultur.⁶⁷

För barn placerade på HVB eller statliga ungdomshem verkar bristen på aktiviteter vara ett större problem än för barn som är placerade i familj- eller nätverkshem. FN:s barnrättskommitté betonar att alla institutioner bör erbjuda plats och tillfälle för barn att umgås med andra barn i lokalsamhället, att leka och delta i spel, fysiska aktiviteter samt i det kulturella och konstnärliga livet. Sådana åtgärder bör inte begränsas till obligatoriska eller organiserade aktiviteter. Det behövs trygga och stimulerande miljöer

även för att delta i fri lek och rekreation.⁶⁸ Av Socialstyrelsens allmänna råd framkommer att den som bedriver ett HVB särskilt bör beakta och säkerställa att den person som är placerad får sina behov av bland annat fritidsaktiviteter tillgodosedda.⁶⁹ Utredningen om tvångsvård för barn och unga föreslog att en bestämmelse borde införas om att den som vårdas på en läsbar enhet ska ges möjlighet att vistas utomhus, ägna sig åt fysisk aktivitet eller annan fritidssysselsättning.⁷⁰ Utredningen föreslog också att ett barn eller en ung person som vårdas utanför det egna hemmet ska ges möjlighet till en fritid som är anpassad till hans eller hennes ålder och intressen.⁷¹ Barnombudsmanen tillstyrkte båda förslagen. Barnens röster visar på att förslagen skyndsamt måste genomföras.

Miljön på boendet är något som ensamkommande barn vi mött lyfter som en bidragande orsak till att de avvikit. Flera av pojarna som vi mött beskriver att de känner sig diskriminerade av boendepersonal eller andra vuxna på grund av att de kommer från ett annat land eller önskar att utöva sina traditioner. De beskriver att det förekommer kränkningar och att de inte känner sig trygga.

FN:s barnrättskommitté har rekommenderat Sverige att särskilt fokusera på att arbeta förebyggande mot diskriminering och att vid behov vidta aktiva åtgärder för att skydda barn i sårbara situationer, inklusive barn med migrationsbakgrund.⁷² Information om barnets rätt att utöva vissa traditioner, likt ramadan, och behovet av att få ta del av sin egen kultur behöver bli tydligare för boendepersonal och familjehem.

Psykisk ohälsa i oviss och lång asylprocess

Barn vi mött beskriver traumatiska minnen från hemlandet, flykten och i Sverige. I kombination med långa väntetider och en ovisshet om framtiden bidrar det till en psykisk ohälsa hos flera. Den psykiska ohälsan kan vara en bidragande orsak till avvikande, och själva avvikandet kan vara en strategi för att hantera känslorna. Det framkommer också av det barnen berättat att de kan avvika när de inte mötts av omtanke och kärlek från vuxna runt omkring dem. Ensamkommande barn skiljer sig från andra barn inom den sociala barnvården eftersom de saknar nätverk i Sverige och är just ensamma. Kärlek och omtanke är väsentliga för ett barns utveckling.

Enligt artikel 24 i barnkonventionen har varje barn rätt till bästa uppnåeliga hälsa. Vid genomförandet av denna rätt är staterna skyldiga att säkerställa att ensamkommande barn får samma tillgång till hälso- och sjukvård som andra barn i landet. FN:s barnrättskommitté har uttalat att staterna i synnerhet bör ta hänsyn till att ensamkommande barn har genomgått en separation från sina familjemedlemmar. Barnen har även i varierande grad upplevt förluster, trauman och våld och fått sin tillvaro ställd på ända. De djupa trauman som många drabbade barn har

⁶⁴ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 17 (2013), Barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (art. 31), punkt 58 f. ⁶⁵ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 17 (2013), Barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (art. 31), punkt 16 och 58 f. ⁶⁶ Socialtjänstförordning (2001:937), 3 kap. 3–8 §§ ⁶⁷ Barnombudsmannen, Bakom fasaden – barn och ungdomar i den sociala barnvården berättar, 2011, sid 61. ⁶⁸ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 17 (2013), Barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (art. 31), punkt 51. ⁶⁹ Socialstyrelsen, HSLF-FS 2016:55, 2016-05-31, 2 kap. 2 §. ⁷⁰ Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU. SOU 2015:71, sid. 893. ⁷¹ Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU. SOU 2015:71, sid. 979. ⁷² FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport (CRC/SWE/CO/5), punkt 16.b.

upplevt kräver en särskild lyhördhet och uppmärksamhet i samband med vård och rehabilitering.⁷³

Flertalet barn beskriver att de mår dåligt och berättar också om lång väntan på svar i sin asylprocess. Enligt Migrationsverket låg den genomsnittliga handläggningstiden för beslut som gäller ensamkommande barn på 660 dagar i oktober 2017.⁷⁴ Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter, underströk efter sitt Sverigebesök hösten 2017 att ärenden som rör ensamkommande asylsökande barn bör prioriteras i Sverige för att undvika långa väntetider som bidrar till psykisk ohälsa.⁷⁵

Barnombudsmannen anser att det är avgörande att förstå barnets bakgrund för att möjliggöra en lyckad och långsiktig placering. Barnets bakgrund ska sättas i relation till hur barnet mår fysiskt och psykiskt i dag. Att denna screening görs av ett multidisciplinärt team⁷⁶ redan vid ankomsten är därför en viktig pusselbit för att förebygga psykisk ohälsa och att barn avviker på grund av detta. Även Utredningen om tvångsvård för barn och unga betonar att när barn och unga placeras utanför det egna hemmet är det särskilt viktigt att den föregående utredningen innehåller tillräcklig information om barnets utveckling, fysiska och psykiska status samt tandstatus. Syftet är att upptäcka tecken på ohälsa och säkerställa att barnet får den hälso- och sjukvård som alla barn har rätt till.⁷⁷ Socialstyrelsen har i sin analys av situationen inom socialtjänsten 2017 konstaterat att ensamkommande barn och unga generellt mår sämre i dag, än de barn som kom före hösten 2015. Studien visar att den psykiska ohälsan hos ensamkommande barn grundar sig i att barnen är oroliga för att bli uppskrivna i ålder, oroliga för sin 18-årsdag, rädda för att utvisas och att de känner oro för sina anhöriga och deras möjligheter att söka asyl i Sverige.⁷⁸

Att barn med psykisk ohälsa får tillgång till vård i rätt tid och att stödet brister var något vi uppmärksammade i rapporten *Nyanlända barns hälsa* 2017.⁷⁹ Vi har även under hösten 2017 fått indikationer på en ökad psykisk ohälsa och en mer utbredd känsla av hopplöshet bland ensamkommande barn och unga. Barnombudsmannen gjorde därför under hösten 2017 en uppföljning där vi återigen intervjuade skolskötorskor. Vidare kallade vi kommuner, landsting och regioner till en överläggning som resulterade i en rad förslag på åtgärder⁸⁰. Vi menar att dessa åtgärder behöver

vidtas skyndsamt för att förebygga psykisk ohälsa och därmed även avvikanden.

18-ÅRSDAGEN OCH AVSLAG – ATT BLI ELLER BETRAKTAS SOM VUXEN

Socialtjänstens stöd upphör

Det är tydligt att de barn vi träffat saknar information om vad som kommer att hända den dagen de fyller 18 år, blir åldersuppskrivna eller får ett avslag. För ensamkommande barn innebär 18-årsdagen eller åldersuppskrivning att barnets gode man avslutar sitt uppdrag och att socialtjänstens ansvar för att ordna boende upphör.⁸¹ Den unge betraktas då som vuxen i asylprocessen. Att bli vuxen innebär rent praktiskt att ansvaret för mottagandet övergår till Migrationsverket.⁸² Om man behöver hjälp med bostad kan man få bo på ett av Migrationsverkets boenden, men då har den unge inte rätt att välja var i landet hen får bo. Detta kan innebära att den unge tvingas flytta från vänner och skola. Socialtjänsten kan i vissa fall erbjuda ett stödboende fram till dess att den unge fyller 21 år om det föreligger särskilda behov.⁸³ Om en ung person efter placeringen ska ha ett eget boende, framgår det av Socialstyrelsens allmänna råd att nämnden bör tillgodose hens behov av stöd och hjälp med ekonomiska frågor och med att ordna bostad, studier eller arbete.⁸⁴

I Socialstyrelsens analys av situationen inom socialtjänsten 2017 konstaterades att socialtjänsten ofta avslutar placeringen omgående när ett ensamkommande barn fyller 18 år eller blir uppskriven i ålder, oavsett hur vårdbehovet ser ut. Analysen bekräftar också att många unga som socialtjänsten har avslutat kontakten med aldrig kommer till Migrationsverkets anläggningsboenden. Den unge väljer att lösa sin boendesituation själv. Socialstyrelsen konstaterar att det ibland innebär bostadslöshet.⁸⁵

FN:s barnrättskommitté har poängterat att placerade barn behöver slussas ut från sina placeringar i lagom takt. De behöver även stöd för att hitta möjligheter till försörjning, boende, och om så behövs fortsatt psykiskt stöd.⁸⁶ Kommittén har också lyft vikten av att placera barn som närmar sig 18-årsdagen ska få möjligheter att slutföra sin skolgång.⁸⁷ Många ensamkommande står utan särskilt stöd efter 18-årsdagen vilket leder till att de avviker. Detta

⁷³ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 46 och 47. ⁷⁴ Statistik från Migrationsverket över avgjorda asylärenden 2017, <https://www.migrationsverket.se/download/18.4100dcb159d67dc6146d1/1509531895717/Avgjorda+asyl%3%A4renden+2017+-+Asylum+decisions+2017.pdf>, hämtad 2017-11-14. ⁷⁵ Europarådet, Country visit Sweden: move beyond emergency mode in migration-related areas to strengthen human rights, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/sweden-move-beyond-emergency-mode-in-migration-related-areas-to-strengthen-human-rights>, hämtad 2017-10-29. Kommissionärens fullständiga rapport efter Sverigebesöket har i skrivande stund ännu inte publicerats. ⁷⁶ Med ett multidisciplinärt team menar vi professionella aktörer med olika kompetenser som är relevanta för att göra en initial bedömning av barnets behov, såsom socialsekreterare, psykologer och läkare. ⁷⁷ Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU. SOU 2015:71, sid. 445. ⁷⁸ Socialstyrelsen, Analys av situationen i socialtjänsten våren 2017 – fokus på ensamkommande flickor, yngre barn, nätverksplaceringar samt suicidrisk – delrapport 3, juni 2017, sid. 23. ⁷⁹ Barnombudsmannen, *Nyanlända barns hälsa*, 2017. ⁸⁰ Barnombudsmannen, pressmeddelande 23 november 2017, <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/i-media/nyheter/2017/ensamkommande-barn-maste-fa-tillgang-till-bup/>, hämtad 2017-11-27. ⁸¹ Lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. ⁸² Lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. 3 §. ⁸³ Socialstyrelsen, Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om stödboende, HSLF-FS 2016:56 16-05-31, kap. 2; Från och med den 1 juli 2017 har regeringen beslutat om ett tillfälligt kommunbidrag på 195 miljoner kronor som ett stöd för kommuner att låta ensamkommande barn som fyller 18 år under asylprocessen bo kvar, se <http://www.regeringen.se/artiklar/2017/07/fragor-och-svar-ensamkommande-som-fyller-18-ar/>, hämtad 2017-11-28. ⁸⁴ Socialstyrelsen, Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende, HÖMSF 2012:11, 8 kap. ⁸⁵ Socialstyrelsen, Analys av situationen i socialtjänsten våren 2017 – fokus på ensamkommande flickor, yngre barn, nätverksplaceringar samt suicidrisk – delrapport 3, juni 2017, sid. 25. ⁸⁶ FN:s barnrättskommitté, General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence, punkt 54. ⁸⁷ FN:s barnrättskommitté, Joint general comment No. 4 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 23 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return (2017), punkt 3.

är också något som bekräftas i Länsstyrelsen i Stockholms kartläggning från 2016.⁸⁸ Ungdomarna beskriver att alla aktörer som stöttat och hjälpt till sedan ankomsten till Sverige försvinner över en natt när ungdomarna fyller 18 år eller skrivs upp i ålder.

Viktigt med rättssäker åldersbedömning

Flera av de unga vi har träffat säger själva att de är under 18 år, men de har fått ett beslut om att de blivit åldersuppskrivna av Migrationsverket. Vi vet att några av dessa har erbjudits och genomfört en medicinsk åldersbedömning.⁸⁹ Vid åldersbedömning måste hänsyn tas till barnets rättigheter. FN:s barnrättskommitté har uttalat att bedömningen måste genomföras på ett vetenskapligt, säkert, barn- och könsanpassat och rättvist sätt. Risken för att barnets fysiska integritet kränks måste undvikas.⁹⁰

EU:s byrå för grundläggande rättigheter menar att det förekommer stora skillnader mellan de metoder för åldersbedömning som tillämpas i olika EU-länder.⁹¹ Enligt EU-rätten får staterna använda sig av läkarundersökningar, men dessa ska ske med full respekt för den personliga värdigheten. En vägran att genomgå åldersbedömning får inte i sig leda till att en asylsökande avslås. Om det efter läkarundersökningen fortfarande finns tvivel om den asylsökandes ålder, ska utgångspunkten vara att personen är underårig.⁹²

I mars 2017 började Sverige med medicinska åldersbedömningar i asylprocessen, som utförs av Rättsmedicinalverket (RMV).⁹³ Av de rättsmedicinska utlåtanden som hittills är utfärdade bedöms den asylsökande vara 18 år eller äldre i drygt 80 procent av fallen.⁹⁴ Samtidigt är RMV:s metod omstridd.⁹⁵ FN:s barnrättskommitté har uttryckt att stater bör undvika att använda sig av medicinska metoder baserade på skelett- och tandmognadsbedömningar. Kommittén menar att sådana metoder kan vara osäkra med stora felmarginaler, och vara traumatiska för barnet samt leda till onödiga rättsliga processer.⁹⁶ Barnombudsmanen menar att det är oerhört viktigt att ett barn inte blir

felaktigt bedömd som en vuxen. Med tanke på den andel ungdomar som berättat för oss att de är under 18 år men som av olika orsaker inte lyckats bevisa detta, menar vi att det är av stor vikt att regeringen noga följer utvecklingen på området. Åldersbedömningar måste ske på ett rätts-säkert, holistiskt och multidisciplinärt sätt och i linje med FN:s barnrättskommittés rekommendationer.⁹⁷

Avslag och rädslan att skickas tillbaka

Några av barnen vi mött har fått ett utvisningsbeslut som för tillfället inte kan verkställas då de är under 18 år. Enligt utlänningslagen får ett ensamkommande barn inte skickas tillbaka utan garantier för att barnet kommer att tas emot av en familjemedlem, en utsedd förmyndare eller en mottagningsenhet för barn.⁹⁸ FN:s barnrättskommitté har noterat att många ensamkommande barn beviljas tillfällig flyktingstatus, som upphör när de fyller 18 år, samtidigt som det finns få välfungerande återvändandeprogram.⁹⁹ Kommittén har också poängterat att det yttersta målet vid hanteringen av ensamkommande barn är att finna hållbara lösningar som uppfyller barnets alla skyddsbehov.¹⁰⁰

Men så snart man fyller 18 år eller blir uppskriven i ålder och har ett avslagsbeslut blir situationen annorlunda, det skydd som finns fram till 18-årsdagen försvinner över en natt. Detta gäller även i relation till rätten till stöd och boende.¹⁰¹ Frukten för att skickas tillbaka till det som kallas hemlandet eller att få klara sig själv utan bistånd och stöd är en orsak till att flera av de barn vi har träffat försvinner redan före 18-årsdagen.

IVO har rapporterat att ensamkommande barn har stort behov av stöd i samband med åldersuppskrivning och avslag, då de inte har sina vårdnadshavare eller andra närstående i landet och ofta saknar kunskap om det svenska samhällssystemet.¹⁰² Barnombudsmanen är enig i detta. Vi menar att det behöver arbetas långsiktigt och systematiskt med information för att stötta barn som blir vuxna eller får avslag, för att förebygga att de avviker.

88 Länsstyrelsen i Stockholm, Rapport 2016:25, En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker, sid. 42–43. **89** Migrationsverket gör inför asylbeslutet en åldersbedömning och den asylsökande behöver lämna in godtagbar skriftlig bevisning som styrker att hen är under 18 år. Om det inte finns kan den asylsökande få göra en medicinsk åldersbedömning. Den medicinska åldersbedömningen är ett av flera underlag i Migrationsverkets samlade åldersbedömning av den asylsökandes ålder. Idag finns det ingen medicinsk metod som kan fastställa en persons exakta ålder, men det finns flera metoder för att uppskatta ålder. **90** FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 31. **91** FRA, Handbok om europeisk rätt rörande barnets rättigheter, 2015, sid. 175. **92** Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/32/EU, artikel 25.5. **93** RMV:s metod bygger dels på en tandmognadsbedömning, dels på en skelettmognadsbedömning. RMV tillämpar modellen att både tand och knä måste vara omogna för att man ska bedömas vara under 18 år. En av grunderna till att använda metoden var att Socialstyrelsen uttalat att knäleden mognar betydligt senare än tänder. RMV:s statistik från augusti 2017 visar dock att det var mer än fyra gånger så vanligt att knäleden mognat före tänderna än tvärtom. Ändå hade 38 procent av de pojkar/män som bedömts vara vuxna fått den bedömning enbart på basen av knäbedömningen. **94** Rättsmedicinalverkets statistik över medicinska åldersbedömningar fram till och med den 30 september 2017. Tillgänglig på www.rmv.se/verksamheter/medicinska-aldersbedomningar/metoder/manadsstatistik-medicinskaaldersbedomningar/, hämtad 2017-10-30. **95** Se Fredrik Tamsen, Resultat av åldersbedömningar pekar på felaktigheter i metoden, Läkartidningen 39/2017; <https://www.svd.se/rattslakare-larmar-fel-metod-for-aldersbedomningar>, hämtad 2017-11-15. **96** FN:s barnrättskommitté, Joint general comment No. 4 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 23 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return (2017), punkt 4. **97** FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 31. **98** Utlänningslagen (2005:716), 12 kap. 3 a §. **99** FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 3. **100** FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 79. **101** Sedan den 1 juni 2016 har rätten till bistånd upphört att gälla för vuxna när ett avvisnings- eller utvisningsbeslut vunnit laga kraft eller när tidsfristen för frivillig avresa löpt ut, se lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. Detta innebär att rätten till dagarsättning och rätten till asylboende upphör. Rädslan för att bli 18 år i kombination med ett avslagsbeslut blir därför stor. **102** Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Tillsynsrapport 2016, sid. 16.

”Vuxna i barnens närhet behöver ha mer kompetens kring kris och trauma”

Eva Harnesk är psykolog och ansvarig för Rädda Barnens stödlinje för nyanlända barn, unga och vuxna som har frågor som rör barn. Stödlinjen öppnade i november 2015 och finns på flera olika språk.

Stödlinjen ingår i projektet ”Lyssna på mig” och är ett samarbete med Ensamkommandes förbund och finansieras av Arvsfonden. Den vanligaste orsaken till att barn och unga ringer till Rädda Barnens stödlinje är enligt Eva Harnesk för att prata om asylprocessen.

– Den är inte riktigt begriplig för barnen och det är ju också en väldigt lång väntan på besked, säger hon.

Även boendeförhållandena är något barnen pratar mycket om. Det kan vara att de önskar bo någon annanstans, exempelvis närmare någon släkting, men barnen berättar också om rena missförhållanden på boendena:

– Det finns de som har en god man som bryr sig eller jättefin personal på boendet som de kan prata med, men tyvärr hör vi alldeles för mycket om personal som kan vara rasistiska eller till och med våldsamma. Ett helt oacceptabelt bemötande.

Psykisk ohälsa är också en grund för väldigt många samtal, berättar Eva Harnesk. Det kan handla om att barnen är uppgivna, har svårt att sova, är nedstämda och har tappat hoppet:

– Vår stödlinje öppnade i november 2015 och då hade vi många samtal kring ”när får jag börja skola”, ”när får jag god man”, de ringde till oss för att få hjälp att komma igång med saker. Men nu är det mycket mer uppgivet: ”Spelar det någon roll om jag går till skolan, jag kommer i alla fall inte få stanna kvar” och ”Vad spelar det för roll att jag kan svenska om jag ändå ska tillbaka till Afghanistan”.

Vad säger ni till barnen då?

– För det första tror vi det är jätteviktigt att få prata om hur man mår och varför man mår så. Vi försöker hjälpa ungdomarna att sätta det i ett sammanhang, att det är en otrolig påfrestning att vänta. Det kan vara en ganska normal reaktion på en ganska onormal situation. Det kan hjälpa ungdomarna mycket att få dem att förstå att de inte är onormala. Vi försöker också hjälpa barnet i hur de ska hantera situationen, de kanske behöver mer information eller annat stöd.

Är det någon av de som ringer till er som berättar att de funderat på att avvika från boendet, eller har gjort det och lever som försvunna?

– Ja, vi har framförallt haft ungdomar som avvikit på grund av boendet. För att det har varit bråk och konflikter och man har varit rädd för andra ungdomar. Men det har också varit att man stuckit för att personalen varit så otrevlig. Då har man bott hos kompisar eller drivit omkring en hel del. Vi har haft en del barn som sovit ute och där har vi arbetat med att försöka få dem att få kontakt med socialtjänsten igen. Vi har också pratat med flera som har funderat på att avvika om de inte får stanna i Sverige.

Några av de vi har pratat med uttrycker misstro mot myndigheter, är det något ni också upplever?

– Ja. Det är ju någonting som också kan försvåra asylprocessen. Vi hade en pojke som var homosexuell och inte ville berätta det för Migrationsverket för att han var rädd att det skulle komma fram i Afghanistan. Vi försökte då förklara att det är viktigt att berätta för att få rätt bedömning av sina asylskäl. Det är många vuxna i rummet och de här barnen är inte riktigt vana vid att lita på vuxna och myndigheter. Det tror jag är en viktig kunskap, att de inte riktigt litar på myndigheter och att det kräver tid för att få förtroendet. Misstron ökar ju också när man får vänta länge på besked, placeras på dåliga boenden och tvingas flytta massa gånger.

Utifrån det barn berättar för er, vilka är de viktigaste förändringarna som ni anser måste ske för att säkerställa att barnets rättigheter uppfylls?

– Med bakgrund av det läge som är i Afghanistan just nu så ska man inte utvisa de ungdomarna förrän man vet mer tydligt att de har ett ordnat mottagande och att vi är säkra på att det är tryggt i hemlandet.

– Övergången som är från 17 år till 18 år måste vara mjukare och naturligare, man måste låta ungdomarna stanna i den kommun där de är placerade och där de går i skolan. Det är också en stor anledning till att de avviker. Man bor på ett boende som man bott på länge och lärt känna vänner och sen när man fyller 18 år så ska man helt plötsligt till ett vuxenboende någon annanstans i Sverige.

– Sedan anser vi att vuxna i barnens närhet behöver ha mer kunskap och kompetens kring kris och trauma, så att man bland annat förstår att det tar tid för de här ungdomarna att berätta om de svåra saker de gått igenom.

Livet som avviken och försvunnen

I VÅRA SAMTAL med ensamkommande barn och unga har det varit viktigt att försöka förstå hur de har levt efter att de avvikit. Vi visste sedan tidigare att barnen har befunnit sig i en svår situation, men deras berättelser vittnar om en långt mer utsatt situation och exploatering än vad vi tidigare känt till. Speciellt alarmerande är situationen för de barn och unga som levt eller lever i gatumiljö där vardagen ofta är kantad av exploatering, kriminalitet och droger. Barnombudsmannen anser att det är oacceptabelt att barn lever under dessa omständigheter i Sverige.

Några barn orkar inte berätta om allt som har hänt under tiden som avviken eller försvunnen i Sverige, de blir ledsna och väljer att inte prata om det. Andra barn berättar om så många hemska upplevelser att det är svårt att förstå att de sitter framför oss i dag.

BARNEN BERÄTTAR

De flickor och pojkar vi mött har tagit sig ensamma till Sverige på jakt efter ett bättre liv. De flyr från förföljelse, oroligheter och krig. Några ensamkommande beskriver ett liv kantat av fattigdom, kränkningar och utsatthet. Efter ankomsten till Sverige har alla blivit placerade i ett boende av socialtjänsten, men av olika anledningar har barnen avvikit.

En daglig kamp att överleva

När vi träffar Rana har hon levt som försvunnen i två år. Rana har sedan hon försvann fått bo hos en avlägsen släkting och där arbetat som hemhjälp i utbyte mot tak över huvudet. Hon beskriver känslan som hon lever med varje dag:

”Som att jag är ingenting. Jag är hela tiden hemma, jag kan inte gå ut, jag kan inte göra någonting, jag kan inte gå i skolan, jag kan inte jobba eller försörja mig själv.”

De flesta barn vi mött har tillbringat hela eller delar av sin tid i gatumiljö. De kan beskriva att de gått utan mat i flera dagar, inte har kläder för vädret eller att de saknar i stort sett alla grundläggande förnödenheter.

”Jag sov ute på gatan, ibland gick det tre, fyra dagar utan att jag fick någon mat i mig. Det var svåra tider, kan jag säga. Jag mådde inte bra då. Det var lång tid, jag var utanför boendet i cirka två och en halv månad”, säger Khalif.

Khalif är inte ensam om att inte ha ätit på flera dagar. En flicka berättar att hon gick ner 20 kilo under tiden på gatan. Hennes gode man kände inte igen henne när hon kom tillbaka.

Barn beskriver detaljerat hur de har sovit på gatan, i kyrkor, i tält, i bilar, i husvagnar, på stränder, i skogen, på parkbänkar, stationer, i busskurer, hos främlingar eller hos tillfälliga bekanta. Andra barn beskriver att de bara har vandrat runt nattetid på grund av att de är för rädda för att lägga sig ner och sova. De är rädda för att bli utnyttjade eller skadade.

Livet som avviken eller försvunnen är svårt och sätter spår. I berättelserna återkommer oro, ångest, sorg, sömnsvårigheter, värk, dålig aptit och mardrömmar. Flera barn berättar att de varit sjuka, men inte vågat söka sig till hälso- och sjukvården, eller att de blivit nekade vård. Självskadebeteende, självmordstankar och självmordsförsök kommer upp i berättelse efter berättelse. Det kan handla om barnen själva, men också om deras kompisar. Flera barn berättar om vänner som tagit sina liv men även om egna suicidförsök.

”Jag hade bensin med mig för jag tänkte sätta fyr på mig själv, men jag blev gripen av polisen. Jag blev anklagad för att jag var på väg att sätta fyr på något annat.”, berättar Kassim.

Barnen själva gör ofta en koppling mellan sitt mående och sin livssituation. Bader säger att han inte vet vad han ska göra för att få ett bättre liv:

”[När] jag öppnade mina ögon när jag föddes till nu, det är bara sorg och bara svårighet och bara hemska saker. Alltså den situationen som jag hamnat i hela tiden, det blir bara värre och värre. Och jag vet inte, vad ska jag göra? Jag känner [att] jag inte kan göra någonting åt det.”

Fares berättar att han åkte tåg mellan olika städer efter att han hade rymt från sitt boende. Då såg han svenska ungdomar som reste med sina föräldrar. Det väckte många tankar:

”De har trygghet. De har allting, möjlighet runt omkring sig själva. Men jag, jag har ingen.”

Några av barnen berättar att de under sin tid som avviken har varit i flera olika länder, innan de återvänt eller skickats tillbaka till Sverige. Sinan berättar varför han först lämnade Sverige:

”Jag sa liksom att det kanske finns hopp för mig, för jag har hopp kvar. Så jag bara flyttade till Danmark, och därefter till Tyskland, från Tyskland till Belgien.”

Sinan är inte ensam om att lämna Sverige i hopp om att det kanske är lättare att få asyl någon annanstans. Andra barn berättar att de inte trivdes i Sverige eller att de ville återförenas med släktingar eller andra viktiga personer. Nuhad åkte till ett grannland till Sverige för att söka asyl och få vara tillsammans med sin bror. Han kom att bo ett tag på en flyktingförläggning där, men blev sedan skickad tillbaka till Sverige. Hans bror är kvar i grannlandet.

Kontakten med myndigheter och vuxna

Flera barn berättar att de varken blivit kontaktade av boen-

det, socialtjänsten eller den gode mannen under den tid de varit avvikna, trots att de haft kvar sin mobiltelefon. Några beskriver att de inte hade så mycket kontakt med vare sig god man eller socialtjänst innan de avvek, eller att relationen var dålig. Detta ändrades inte efter att de avvek. Barn beskriver också att de känner sig lämnade av de vuxna som ska ansvara för dem.

Några berättar att de under tiden som avvika haft kontakt med socialtjänsten eller den gode mannen för att få hjälp att rätta till de missförhållanden som lett till att de avvikit. Yazid flyttade till en nära släkting, efter att rymt från boendet där han vantrivdes. Yazid informerade ansvariga vuxna om att han hade rymt, men berättar att han ändå inte fick något gehör för sin situation från de vuxna som ansvarade för honom:

”Efter min ankomst hit försökte min lärare prata med kommunen och med socialen. Det hjälpte inte. Min släkting försökte prata med dem, det hjälpte inte. Vi försökte hela tiden få tag i telefonnummer till chefen, de vägrade att lämna. Jag kontaktade min gode man, han säger också 'jag kan inte göra något.'”

Eftersom många av de barn vi mött har levt i gatumiljö under sin tid som avvika är det flera som berättar om möten med polis och ordningsvakter. En del beskriver mestadels rädsla, de är vaksamma och försöker undvika polisen. De berättar om språksvårigheter som leder till missförstånd och oro vid ingripande och fasthållning av polis och ordningsvakter.

Naayab hade ingen biljett när han kom till Sverige med tåg. Han berättar om hur två ordningsvakter slängde ned honom på golvet när han inte förstod vad de sa. Naayab beskriver känslan när en av vakterna sedan låg på honom.

”Och han vägde väldigt mycket också. Och sen i och med att han tryckte in magen så kunde jag inte andas och samtidigt så höll han i mig så här och så försöker han lägga sin hand i mitt ansikte och då försökte jag förklara att han får ta bort handen. Men han förstod inte vad jag sa.”

Nuhad berättar om sin upplevelse av mötet med poliser på stan:

”Alltså de är inte trevliga. De [polisen] på gatorna förstår ingenting. De säger till dig 'var är din id eller legitimation?' Och de ställer konstiga frågor. 'Var har du kommit från? Vilket land var du innan du kom till Sverige? Vi kommer skicka dig direkt till det landet som du kom från.'”

Men erfarenheterna av möten med polisen är delade. En flicka var väldigt rädd för polisen, men det var till sist de som hjälpte henne ur den svåra situation hon befann sig i. Hon hade utnyttjats under lång tid av vuxna på gatan. Till slut anförtrorde hon sig åt en kvinna som var snäll mot henne. Det ledde till en polisinsats, och till att hon fick skydd och stöd.

En majoritet av barnen går inte i skolan under tiden som avvika, men kontakterna med skolan finns kvar. För flera barn har skolpersonal varit ett stort stöd under tiden som avviken. De har reagerat och agerat för att förändra barnets situation. Emir berättar:

”När jag berättar min historia till exempel för lärare så då blir de jätteledsna. När jag berättar mitt liv säger de 'det livet som du har genomgått det är jättesvårt'”

Andra vuxna spelar viktig roll

Ideella organisationer kan spela en viktig roll i barnens liv. Barnen berättar att de får mat och hjälp med läxor, någonstans att bo, juridisk rådgivning och känslomässigt stöd via organisationerna. Några berättar också att de fått stöd i kontakten med myndigheterna, genom att någon vuxen följt med dem. Barn och unga berättar att de uppskattar det, men att de ideella organisationerna inte alltid kan göra så mycket för att påverka situationen. En pojke säger:

”Fast de berättar lagen och allt och asylskäl och såna saker, men våra frågor, vi får inget svar på dem. Fast de själva vet inte om det. Och de ville hjälpa oss men de vet inte hur de skulle hjälpa oss heller.”

Barn beskriver hur de blir beroende av andra människor, oavsett om de vill det eller inte.

”Gatan, du måste liksom ha vänner för att överleva på gatan. Du måste ha vänner precis hela tiden. Om du förlorar någon, så händer något med dig, något grovt”, berättar Aasim.

Flera barn berättar att privatpersoner varit till stor hjälp. Så var det för Kassim. Han satt i centrum och var ledsen. Då kom en främling fram. Främlingen visade sig komma från samma land.

”Och då sa jag att jag var afghan, så då efter det pratade vi med varandra och sen gav han sitt nummer till mig och sa om jag behövde hjälp med något så skulle jag höra av mig. När han började sitt liv här var det samma problem som han också hade fått uppleva. Så han var där för att hjälpa mig.”

Nuhad uppskattar att han kan jobba, eftersom han är rädd att åka fast om han plankar. För då kan han bli utvisad.

”Jag jobbar som volontär för att kunna få bussbiljett, en månads biljett. Jag går dit från måndag till fredag.”

Stödet från vuxna som inte har ett uttalat ansvar betyder oerhört mycket. Många gånger har stödet från de ansvariga vuxna brustit och barnen behöver hjälp, stöd och omtanke. De vuxna som ställt upp återkommer gång på gång i berättelserna och ofta finns kontakterna kvar än i dag.

Tyvärr har inte alla vuxna goda intentioner. Barn berättar också om att de sökt stöd och hjälp från främlingar och att det lett till att de kommit i kontakt med människor som gjort dem illa eller utnyttjat dem.

Tillvaron kantad av droger och brott

”Alltså om man inte har mat och det finns ingen som kan tala om för en att 'kom, du får göra det här och så får du betalt för det och det', vad ska man göra då? Ja, men då stjäla man.”, säger Akram.

Flera barn nämner kriminalitet på gatan i sina berättelser. Vi förstår att vissa har begått brott, för det är anledningen till deras nuvarande placering, men ofta vill de inte prata om det. Brotten begicks när de själva befann sig i en mycket svårt situation. Barnen vet att de inte får stjäla, råna eller sälja narkotika men situationen har varit så svår och out hårdlig att de inte tyckt sig ha något val. Bahah beskriver det så här:

”Man måste snatta eller göra någonting dåligt, eller långa droger, eftersom det är ett måste. För att få pengar, och överleva. Ibland har du ingen chans. Och ibland, det kan bli råna, sälja droger, råna kläder, sälja kläder igen.”

Barn pratar om att livet som avviken eller försvunnen innebär risker. En pojke berättar hur det kan gå till när man letar efter tak över huvudet.

”Alltså det kan börja från när man letar bostad fast man vet inte på vilket ställe man hamnar. Man får typ rådgivning från vuxna som vill använda ungdomarna för att kunna sälja olika grejer. Det är bara inte drugs, men det finns mycket att sälja i Stockholm för att kunna försörja sig eller sova på de där ställen. Jag har fått erbjudande om att sälja droger och få bra betalt också, men man hamnar direkt hos polisen hela tiden. Jag känner många ungdomar som säljer droger och såna saker för att kunna försörja sig. Fast de har inte ett annat alternativ.”

Några barn beskriver hur kriminella nätverk och maffia utnyttjar barn som lever i gatumiljö. Baahir till exempel, han går ärenden åt andra för att få pengar.

”Folk ger till mig den här grejen, ’du ska ge den till här personen, du kommer få sådär 300, Jag hämtar från den här personen, jag får 300, köper droger för mina pengar ...”

Nästan alla barn berättar att de antingen sett eller känner till droghandeln på gatan, även de barn som inte själva hamnat i gatumiljö. Några barn är noga med att betona att de själva inte använt droger medan andra barn berättar att de gjort det. Flera barn beskriver att de börjat med droger redan i hemlandet eller under den långa resan till Europa. Kaden beskriver hur droger har varit ett sätt att stå ut med livet på gatan:

”Hade man haft papper, id-handlingar och någon sysselsättning, då hade man inte hamnat i narkotikaproblematik, inte hamnat på gatan, bråk. Man tar narkotika för att man ska glömma sina problem. Man vill tänka på sin familj, vad man ska göra i framtiden.”

Barn och unga beskriver samtidigt kampen för att slippa kriminalitet och droger och att finna andra sätt att försörja sig, även i gatumiljö. För flera pojkar var det just hoppet om att slippa ett liv med droger och kriminalitet som fick dem att lämna hemlandet. Baahir berättar att han är rädd för att fastna i kriminaliteten:

”Det här är ett lätt sätt att bli kriminell. Det är skitlätt alltså, det är jätteenkelt. Alltså, sådär man blir kriminell, så på en gång. Men att bli en bra människa, det tar tid. Och det är där liksom, jag säger, det räcker, jag vill inte gå den här vägen.”

Barnen vittnar om våld och sexhandel

Under våra möten har vi hört många berättelser om hur barnen har utsatts för fysiskt och psykiskt våld och övergrepp under den tid de varit avvikna. Både flickor och pojkar berättar om sexuellt utnyttjande och hur de sålt sina kroppar för att få pengar till mat eller husrum. Aasim beskriver hur han blev utnyttjad när han sökte efter hjälp:

”Saker och ting som jag behöver, jag har träffat någon

LELAHS BERÄTTELSE

UNDER SIN RESA GENOM EUROPA blev Lelah utnyttjad av människohandlare. När hon kom till Sverige berättade hon, på människohandlarnas uppmaning, för Migrationsverket att hon var över 18 år. Men hon var bara 16. Trots att Migrationsverket var misstänksamma mot hennes berättelse bemöttes Lelah som en vuxen i sin asylprocess.

Hon blev placerad i ett vuxenboende, men avvek när hon skulle skickas tillbaka till det EU-land hon först anlände till. Efter avvikandet tvingades hon till att sälja sex på gatan för att överleva och betala människohandlarna. Lelah berättar att hon utnyttjats för sexuella ändamål både före och under tiden hon var avviken.

”Jag gick på gatan varje dag. Jag hyrde ett rum av en kvinna som kände människohandlarna. Jag fick betala hyran av det som jag tjänade, sen gav jag även till människohandlarna”, säger hon.

En vuxen som träffade Lelah på gatan tyckte att något verkade fel och kontaktade socialtjänsten. Lelah orkade inte längre med livet där människohandlarna styrde henne. Hon fick hjälp av polisen och socialtjänsten:

”Polisen tog mig på gatan så att alla skulle se. Det gjorde de för att [människohandlarna] inte skulle tro att jag hade rymt. Polisen sa att de skulle ta mig till ett säkert ställe.”

Idag lever Lelah under skydd men hotas fortfarande av människohandlarna.

människa som vill hjälpa mig. Och jag vet jag blivit utnyttjad till sex, liksom.”

Baahir berättar om vuxna som köper sex av barn i gatumiljö:

”Det händer här i Stockholm också. Vissa gubbar kommer till grabbar, han vet, ’marockaner, de har inga pengar’. Så de säger: ’Jag ska betala dig, gå med mig’. Vissa kvinnor, de känner marockaner, de har varit med dem länge. Så de kommer och betalar pengar till dem för att göra barn med henne.”

Baahir berättar att han har sett män erbjuda pengar till en ung kille och att han försökte övertala killen att inte följa med. Det lyckades inte. Han berättar att för någon som lever på gatan är det frestande att säga ja till att få betalt för sex. Killen förklarade:

”Han gav mig pengar, den här gubben, och det är därför jag ska gå med honom. Jag ska duscha med varmt vatten,

jag ska sova med honom i ett sovrum, så vad?"

En tjej orkar inte berätta vad som hände, men säger:

"Och de gjorde också sånt mot mig. Jag var gravid när jag gick tillbaka."

Dessa berättelser är bara några av alla som vittnar om hur barnen utnyttjats för sexuella ändamål av vuxna i Sverige. Det är ett stort antal barn som under våra, förhållandevis korta, samtal tar upp just sexuellt utnyttjande.

Men det är också några barn som är nogga med att påpeka att de hellre skulle dö än att sälja sin kropp, fast de vet att det förekommer och att vissa inte har något annat val. En ungdom beskriver att man gör vad som helst för en plats att sova när man är hemlös:

"Man kommer göra det direkt, oavsett konsekvenserna, farligt eller ej. Du ger mig bostad, jag ger vad du vill. För ungdomarna, jag vet inte hur det går för dem, men för tjejerna, jag vet inte, absolut de kommer bli våldtagna och de kommer sälja sina kroppar."

BARNOMBUDSMANNENS ANALYS

Analys av barnröster

Både flickor och pojkar som vi lyssnat till beskriver bostadslöshet, brist på mat och kläder, utnyttjande, och dålig hälsa. Dessa berättelser visar tydligt att livet som avviken är hårt. De flesta av barnen har tillbringat hela eller stora delar av tiden i gatumiljö. En del har avvikit till vänner eller släktingar och andra har tagit sig utomlands. Barnen som varit i gatumiljö berättar om självmordstankar, självmordsförsök och om vänner som tagit sitt liv. När en del berättar att livet som avviken trots allt är ett mindre dåligt alternativ än det de rymde ifrån, förstår vi att det finns allvarliga brister kring tidigare placering. Barnen beskriver att de befinner sig i en mycket svår situation där de upplever att Sverige inte har förstått deras asylskäl. Några berättar också att de avviker på grund av en rädsla att skickas tillbaka.

Flera beskriver att de inte känner till att någon har letat efter dem när de var avvikna; inte socialtjänsten, inte boendet och inte den gode mannen. En del barn som själva sökt kontakt med ansvariga vuxna har upplevt att de möts av bristande engagemang eller en ovilja att hjälpa dem med det problem som gjort att de avvikit. Andra beskriver hur polis och skolpersonal har försökt att förstå deras situation och stöttat, och att det känts bra. Barnen berättar att de ofta känt sig ensamma i sin situation och lämnade av ansvariga vuxna. Vi förstår också att andra vuxna, till exempel skolpersonal eller sjukvårdspersonal, som egentligen inte har ett ansvar i den specifika situationen, ändå försökt att hjälpa till och att barnen uppskattat det.

Trots att det finns berättelser om myndighetspersoner som stöttat och hjälpt är det påfallande ofta privatpersoner och representanter för ideella organisationer som barnen beskriver som betydelsefulla när de varit avvikna. Vid sidan om praktiskt stöd med husrum, mat och annat beskriver barnen att privatpersonerna ger värme och ett känslomässigt stöd. Privatpersoner och ideella organisationer tar ett stort ansvar och täpper igen luckor som egentligen inte borde förekomma. Utifrån barnens berättelser är det också tydligt hur hjälpen ibland erbjuds av

personer som utnyttjar barnens utsatta situation.

Barnombudsmannen har fått ta del av fruktansvärda beskrivningar om utnyttjande och exploatering för olika ändamål. De beskriver hur de blivit erbjudna hjälp av vänliga vuxna, men sedan blivit utnyttjade. Utifrån barnens berättelser framstår det som omöjligt att veta om den som erbjuder hjälp även kommer att kräva något i utbyte. Flertalet barn har känt sig tvungna att ta den risken för att få mat eller tak över huvudet. Det visar tydligt på att de resurser som avsätts för att upptäcka, skydda och hjälpa barn som befinner sig i gatumiljö är otillräckliga.

Barn berättar om hur de handlat med droger, hur de utfört hushållsarbete i utbyte mot tak över huvudet, eller hur de utnyttjats i kriminalitet.

När barn och unga pratar om kriminalitet och droger förstår vi att det inte är en situation som de själva tänkt att de skulle hamna i. Många har flytt för att komma bort från just ett sådant liv. Vissa berättar att de begått brott, och att de skäms över det, men samtidigt ansåg de sig inte ha något val i situationen. Barn kan således vara både offer och gärningspersoner. Att barnen använder droger kan beskrivas både som ett skäl att avvika från boendet men också som en följd av det hårda livet på gatan. Några pratar om droger som något de behöver.

Ensamkommande barns röster kring tiden som avviken eller försvunna pekar tydligt på existensen av ett skuggsamhälle med kriminalitet, droger och utnyttjande där barnen är offer. Det är en mycket allvarlig situation som utspelar sig på Sveriges gator, där vi skyndsamt behöver vidta åtgärder för att få bort varje barn från ett liv i gatumiljö.

Barnrättslig analys

Av barnens berättelser framgår att de under tiden som avviken eller försvunnen utsätts för övergrepp och utnyttjande, begår brott och att de upplever både fysisk och psykiska ohälsa. Varje barn har enligt barnkonventionens artikel 24 rätt till bästa uppnåeliga hälsa och Sverige är skyldigt att säkerställa att ensamkommande barn får samma tillgång till hälso- och sjukvård som andra barn i landet.¹⁰³ Varje barn har också rätt till skydd mot våld och rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.¹⁰⁴ Det framkommer tydligt i våra möten med barn att barn som levt i gatumiljö inte har fått sina rättigheter tillgodosedda.

Myndigheternas ansvar när barn är avvikna eller försvunna

Flera barn som vi mött har sökt kontakt med socialtjänst eller god man för att få hjälp att återvända till sin placering, men känt sig avvisade och inte lyssnade till. De problem i boendet som lett till att de avvikit blir inte åtgärdade och de känner då att de inte har möjlighet att återvända. Bristande delaktighet och brist på tillit till myndigheter gör att barnen inte återvänder. Få barn känner till att någon letar efter dem när de är avvikna. Utifrån barnrösterna är det svårt att utläsa om det beror på att ingen faktiskt har letat efter dem, eller om barnen inte känner till de ansträngningar som görs.

Det har av tidigare kartläggningar framkommit att det är otydligt vilken aktör som ansvarar för att agera och

¹⁰³ Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), 8 kap. 1 §; Lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl., 5 §; FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 46-47. ¹⁰⁴ FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 27.

eftersöka barn som avvikit.¹⁰⁵ Det finns många ansvariga aktörer runt ett ensamkommande barn och för att så fort som möjligt kunna anmäla att barnet avvikit och inleda efterforskningar av barnet, anser Barnombudsmannen att samarbetsstrukturerna behöver tydliggöras. De relevanta aktörerna som alla har ett ansvar vid ett ensamkommande barns avvikande är: boendepersonal/familjehem, socialsekreterare, god man och polis. Därutöver finns skol- och vårdpersonal samt Migrationsverket. Varje barn som avviker måste eftersökas. Enligt normaliseringsprincipen¹⁰⁶ bör den gode mannen ha ett huvudansvar för att anmäla om ett ensamkommande barn avvikit. Barnombudsmannen föreslår därför att den gode mannen bör ha ett lagstadgat ansvar för att en anmälan om försvinnandet når polisen inom 24 timmar. Det är ofta är boendet som upptäcker att barnet avvikit och därför menar vi att det är viktigt att det regionalt tas fram rutiner för att säkerställa att informationen om ett avvikande når den gode mannen.

Länsstyrelsen i Stockholm har tagit fram en regional samverkansplan i syfte att kunna agera mer samordnat och snabbt när ett ensamkommande barn avviker.¹⁰⁷ Rutinen är framtagen av alla aktörer tillsammans och det är därmed tydligt när en aktörs ansvar övergår till en annan. Barnombudsmannen menar att liknande regionala rutiner behöver tas fram i hela landet. Rutinerna bör årligen utvärderas och uppdateras och ska bygga på funktioner och inte personer i regionen.

När ett barn efterlyses tar polisen över det formella ansvaret för att genomföra söksatser för att hitta barnet. Men så länge socialnämnden inte har avslutat barnets ärende har även socialsekreteraren ett fortsatt ansvar att ha kontakt med barnet.¹⁰⁸ Exempelvis arbetar polisen i Stockholm tillsammans med socialjouren uppsökande i gatumiljö. I det arbetet har de en unik möjlighet att upptäcka och möta barn som avvikit eller som lever som försvunna.¹⁰⁹ FN:s barnrättskommitté har nyligen gett ut en allmän kommentar om barn i gatumiljö. Kommittén uttalar bland annat att ytterligare utbildning i barnrättslig metod och psykosocialt stöd krävs för professionella som arbetar med barn i gatumiljö. Det kan exempelvis gälla socialsekreterare som arbetar i gatumiljö eller specialiserade enheter inom polisen.¹¹⁰

FN:s barnrättskommitté framhåller vidare att barn i gatumiljö utgör en särskilt utsatt grupp. Enligt kommittén saknas ofta en systematisk insamling av data, vilket innebär att det inte är känt hur många barn som befinner sig i gatumiljö.¹¹¹ Problematiken kring bristande insamling av statistik i Sverige leder till att dessa barn osynliggörs och att åtgärder vidtas kortsiktigt eller tillfälligt. Barnombuds-

mannen anser att betydande satsningar behöver göras över hela landet vad gäller eftersökande och uppsökande arbete. Varje barn som avviker från en placering i samhällsvård måste ses som ett barn som befinner sig i en allvarlig risksituation och utan skydd. Därför måste det till större och snabbare ansträngningar än i dag för att hitta barnet.

De flesta barn vi mött har tillbringat hela eller stora delar av tiden som försvunna i gatumiljö. De vistas ofta i större städer och på offentliga platser. Den uppsökande verksamhet som polisen och Stockholms stad bedriver, samt de organisationer som arbetar i fält, påpekar att det tar tid att bygga upp förtroende hos målgruppen. Därför är kontinuitet en viktig faktor.¹¹² Några av de barn vi träffat uppskattar när polisen uppmärksammar dem och försöker hjälpa dem, även om det är en balansgång mellan att också vara rädd för de befogenheter och krav som till exempel gränspolisen har.¹¹³ Det är alltså inte alla barn eller unga som vill bli upptäckta av myndigheterna. Vissa som vi mött håller sig undan, till exempel på grund av avslagsbeslut. Särskilt barnen som håller sig undan myndigheterna lever mycket utsatt och är i behov av hjälp och stöd. Oavsett vilken orsak som ligger till grund för avvikandet så måste barnet så fort som möjligt bort från gatumiljön. Miljön är så riskfylld att Barnombudsmannen anser att barn överhuvudtaget inte kan tillåtas att leva där.

När barn inte längre har kontakt med myndigheter så framgår det av berättelserna att civilsamhället och privatpersoner tar ett stort ansvar. Några barn vittnar om hur kontakterna med myndigheter som ska hjälpa dem är svåra. Barnen beskriver att de inte vet vad de har rätt till, eller förstår myndigheterna. I några fall har organisationer eller privatpersoner hjälpt till och följt med för att föra fram barnets berättelse. Detta anser Barnombudsmannen tyder på att myndigheterna behöver förbättra sitt bemötande av ensamkommande barn som avvikit och även vara mer behjälpliga, samt i större utsträckning förklara rättigheterna och informera barnen.

Utsatthet, kriminalitet och exploatering

FN:s barnrättskommitté betonar att ensamkommande barn löper större risk att utsättas för till exempel sexuellt utnyttjande och övergrepp än andra barn.¹¹⁴ Denna risk framträder tydligt i barns och ungas berättelser från tiden som avvika. Varje barn har rätt att skyddas mot alla former av våld enligt barnkonventionens artikel 19 och även specifikt mot alla former av sexuellt utnyttjande, sexuella övergrepp och människohandel enligt barnkonventionens artikel 34 och 35. Sverige har enligt dessa bestämmelser en

¹⁰⁵ Länsstyrelsen Stockholm, På flykt och försvunnen – en nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker, 2016:25, sid. 68-69.

¹⁰⁶ Samma regler bör gälla samtliga barn som vistas i Sverige, se Mottagande av ensamkommande barn, prop. 2005/06:46, sid. 41. ¹⁰⁷ Länsstyrelsen Stockholm, Att samverka kring ensamkommande barn som försvinner – Arbetssätt och rutiner för Stockholms län 2017-2018, Rapport 2017:10. ¹⁰⁸ Socialtjänstlagen (2001:453) 11 kap. 7 b §. ¹⁰⁹ <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Socialtjanstforvaltningen/Oppenvardsinsatser-for-barn-unga-och-familjer/Ungdomsjouren/>, hämtad 2017-10-18. ¹¹⁰ FN:s barnrättskommitté, General comment No. 21 (2017) on children in street situations, CRC/C/GC/21, punkt 18. ¹¹¹ FN:s barnrättskommitté, General comment No. 21 (2017) on children in street situations, CRC/C/GC/21, punkterna 7 och 28. ¹¹² Länsstyrelsen Stockholm, Att samverka kring ensamkommande barn som försvinner – Arbetssätt och rutiner för Stockholms län 2017-2018, Rapport 2017:10, sid. 12. ¹¹³ Inre utlänningskontroll - I polisens arbete ingår även skyldighet att utföra så kallad inre utlänningskontroll inom Sveriges gränser. Då kontrollerar polisen att en utländsk person har laglig rätt att vistas i Sverige. För att genomföra en sådan kontroll krävs att det antingen finns grundad anledning att anta att en person saknar laglig rätt till vistelse eller att det föreligger en annan särskild anledning till kontrollen, se <https://polisen.se/Om-polisen/Specialkompetenser/Granspolisen/>, hämtad 2017-10-29. ¹¹⁴ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 3.

skyldighet att vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra exploatering och handel med barn i alla former.¹¹⁵ Från barnens beskrivningar av hur de blivit utnyttjade framstår det som att en betydande andel varit utsatta för brott under tiden som avviken. Det kan röra sig om brott som sexuella övergrepp och människohandel.¹¹⁶ På europeisk nivå finns flera regelverk som syftar till att bekämpa sexuell exploatering av barn respektive människohandel med barn.¹¹⁷ Av Europarådets konvention om bekämpande av människohandel framgår att brottsoffer ska skyddas utan åtskillnad på grund av exempelvis nationellt eller socialt ursprung och att särskilda åtgärder ska vidtas för att minska barns utsatthet för människohandel, bland annat genom att skapa en skyddande miljö för dem.¹¹⁸ I en nyligen presenterad rapport anger Europeiska kommissionen att människohandel med barn är en av de snabbast växande trenderna inom EU. Av 15 846 rapporterade fall av människohandel under 2013 och 2014 var minst 2 375 offer barn.¹¹⁹ Gatumiljön är inte en lämplig miljö för någon, och speciellt inte för ensamkommande barn.

FN:s barnrättskommitté betonar att de mänskliga, sociala och ekonomiska kostnaderna för att förvägra barnens deras rätt till skydd mot våld är enorma och oacceptabla.¹²⁰ För att identifiera riskfaktorer för enskilda individer, och för grupper av barn, krävs att alla som kommer i kontakt med barn är medvetna om riskfaktorer och indikatorer för alla former av våld. Det krävs även att de som möter barn har fått vägledning i hur man ska tolka sådana indikatorer och har nödvändig kunskap, vilja och förmåga att handla på lämpligt sätt, inklusive att ge akut skydd.¹²¹

Det är tydligt att situationen för de ensamkommande barn som avvikit från sina boenden är mycket allvarlig och förenad med stora risker. Få av barnen har släktingar eller annat kontaktnät i landet, vilket gör att de hänvisas till den hjälp som främlingar kan ge eller till att helt enkelt leva på gatan. Sverige har valts ut som ett vägvisarland inom Agenda 2030:s arbete mot våld mot barn.¹²² Barnombudsmannen menar att ensamkommande barn som avviker och befinner sig i gatumiljö, är en grupp som bör uppmärksammas i detta arbete.

¹¹⁵ Sverige ratificerade 2007 barnkonventionens fakultativa protokoll om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution, Prop. 2005/06:68. I det fakultativa protokollet framkommer än mer detaljerat statens ansvar för att skydda varje barn mot sexuell exploatering i alla dess former. ¹¹⁶ Brottsbalken, 4 kap. 1a § och 6 kap. ¹¹⁷ Se exempelvis EU:s direktiv om förebyggande och bekämpande av människohandel (2011/36/EU), EU:s direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi (2011/93/EU) och EUstadgan om de grundläggande rättigheterna. ¹¹⁸ Europarådets konvention om bekämpande av människohandel, CETS 197, artiklarna 3 och 28.3. ¹¹⁹ Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2016), COM (2016) 267 final, sid. 19. Åldersinformation finns inte tillgänglig för alla registrerade offer och antalet barn kan därför vara högre. ¹²⁰ FN:s barnrättskommitté. Allmänna kommentarer nr 13 (2011). Barnets rätt till frihet från alla former av våld, punkt 16. ¹²¹ FN:s barnrättskommitté, Allmänna kommentarer nr 13 (2011). Barnets rätt till frihet från alla former av våld, punkt 48. ¹²² <http://www.end-violence.org/>, hämtad 2017-10-31.

Barn och unga från Nordafrika

BARNEN BERÄTTAR

Det är vanligt att de barn vi mött tillbringat tid i gatumiljö under den tid de varit avvikna. Det är ofta en helt ny och främmande miljö för dem. Men pojkar från Marocko och Algeriet sticker ut genom att de beskriver att de tillbringat en stor del av sin uppväxt på gatan. De säger själva att de lever på gatan.

De flesta pojkar som vi mött med ursprung i Marocko eller Algeriet beskriver att de av olika skäl tvingats ut på gatan redan i sina hemländer. Badru berättar:

”Min pappa har misshandlat mig och så. Det är därför jag flydde hemifrån och var på gatan.”

Badru utsattes för våld i hemmet och kunde inte stanna kvar hemma. Han berättar att hans pappa drack och slog honom och hans mamma.

Eben beskriver en annan orsak:

”Jag har varit liten och min pappa han dog, och när pappa dog så lämnade han mig ensam och det är därför jag inte kan uppfatta hur gammal jag var då när jag lämnade landet.”

Baahir berättar att det är vanligt att barn lämnas bort redan som spädbarn om de föds utanför äktenskapet:

”De gör det alltså, i Marocko, kvinnor får inte få barn innan hon är gift. Om hon får barn innan hon är gift, kanske hennes familj dödar henne. På riktigt alltså. Inget skoj. (...) Och sen när hon får barn, så kastar hon ut det. Hon måste. Hon går till någon annan stad, och sen efter när hon är gravid, när hon får barn, hon lämnar på någon väg, så där, hon lämnar, sen hon går tillbaka till sin familj. Det är det som händer i Marocko. Det är därför det finns mycket gatubarn, jätte-mycket alltså.”

Skälet att lämna hemlandet har varit att slippa undan livet på gatan och få ett bättre liv.

”Jag tänkte att det finns ju bara en väg. Och så, det är Europa. Så jag drömte om att fixa ett bra liv där”, berättar Baahir. Hemlösheten fortsätter ofta i Europa. ”Det är mycket problem på vägen. Man har inte pengar, det finns inte mat. Från en stad till en annan. Du vet att man åker buss och från buss till tåg och så. Och mellan det så man bor på gatan och sover på gatan. Man har inget hem”, berättar Badru.

Aasim berättar att han lämnade sitt land redan när han var 11 år. Eben vet inte hur gammal han var:

”Jag kan inte skriva eller läsa eller räkna. Jag kan inte siffror och så där, så jag kan inte säga exakt hur gammal var jag när jag lämnade landet. Jag rymde från hemma till Tanger där det finns många båtar och försökte åka till Spanien. Så jag har varit på gatan i Marocko också. Men jag har aldrig trott att jag kommer att hamna på gatan här i Stockholm.”

BARNOMBUDSMANNENS ANALYS

Analys av barnrösterna

Av de nordafrikanska barnens berättelser förstår vi att ett skäl till att de har lämnat Nordafrika är att de vill slippa undan gatumiljön. De har ofta tidigt lämnat sina hem på grund av missförhållanden eller att de förlorat en eller bägge föräldrarna. De har sökt sig till gatumiljöer i storstäder i hemlandet. Där har de försökt försörja sig så gott det går genom tillfälliga arbeten, att tigga eller genom olika kriminella handlingar. De berättar om brist på mat, droger, kriminalitet och våld. Barnen beskriver en ond cirkel och en situation där de inte hittar någon väg ut eller något alternativ till livet på gatan. I jakten på ett bättre liv hamnar de i Sverige.

Barnen berättar att när de kom till Sverige hoppades de på ett alternativ, med en dröm om uppehållstillstånd och att få leva i en familj. När verkligheten i Sverige inte motsvarar förväntningarna förstår vi att drömmen krossas. Många hamnar i gatumiljön igen. Kanske kan den tuffa miljön vara en miljö de känner igen och där de känner en samhörighet. Barn och unga vi mött berättar att de har fått veta att ensamkommande barn från Nordafrika aldrig får stanna i Sverige.

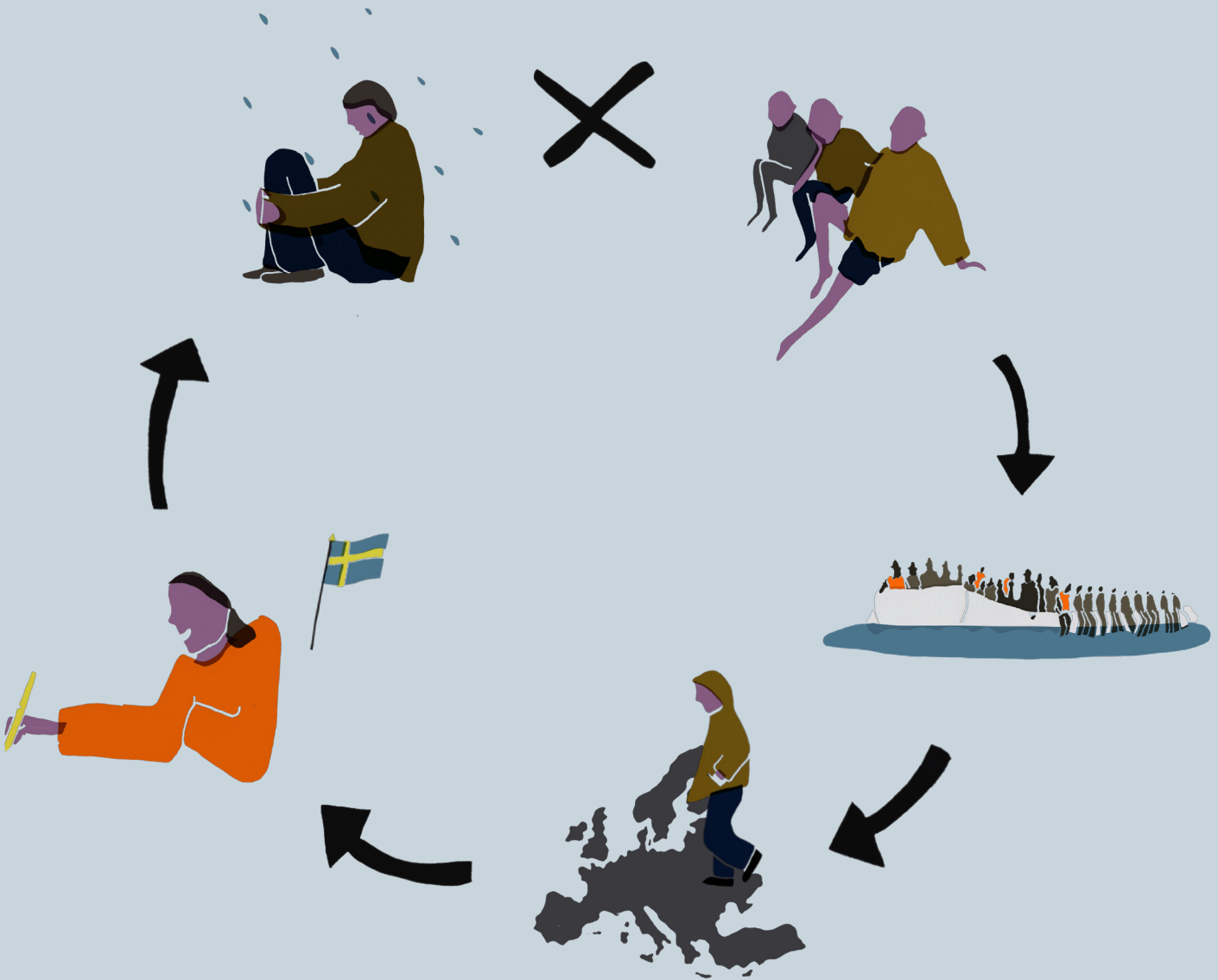
Barnrättslig analys

Utifrån barnens berättelser är det tydligt att gruppen nordafrikanska barn lever i gatumiljö i betydligt större utsträckning än andra grupper av barn. FN:s barnrättskommitté uppmanar i sin allmänna kommentar om barn i gatumiljö konventionsstaterna att anta holistiska och långsiktiga strategier och att avsätta nödvändiga medel för dessa barn. Vidare rekommenderas konventionsstaterna att förebygga att barnets rättigheter kränks och att deras valmöjligheter inskränks genom att de är tvungna att leva på gatan, och att samtidigt främja och skydda rättigheterna för de barn som redan lever i gatumiljö.¹²³

FN:s barnrättskommitté beskriver att barn i gatumiljö ofta är misstänksamma när vuxna ingriper i deras liv. Tidigare övergrepp från vuxna har gjort dem ovilliga att ge upp den grad av självständighet de kämpat sig till, även om den är begränsad. Kommittén menar att om man inte respekterar barnet som rättighetsbärare vid utredning om placering, riskerar placeringen att bryta samman och barnet kan då åter hamna i gatumiljö.¹²⁴

Barnens egna berättelser av situationen i hemlandet bekräftas även av svenska utrikesdepartementet (UD). UD lyfter fram att människor från Marocko kan ha svårt att bevisa sin identitet på grund av att många barn inte registreras i folkbokföringen. Det gäller speciellt barn som har fötts utom äktenskapet. Det är inte ovanligt att barn mellan 7 och 14 år arbetar, främst inom jordbruket och i privata hushåll som hemhjälp. Arbetet sker ofta under mycket svåra

¹²³ FN:s barnrättskommitté, General comment No. 21 (2017) on children in street situations, punkt 9 och 12. ¹²⁴ FN:s barnrättskommitté, General comment No. 21 (2017) on children in street situations, punkt 12 och 45.

Ett skäl till att de Nordafrikanska barnen lämnar sina hemländer är för att de vill slippa undan gatumiljön. I jakten på ett bättre liv hamnar de i Sverige. När verkligheten i Sverige inte motsvarar förväntningarna hamnar flera i gatumiljön igen.

villkor och misshandel och övergrepp från arbetsgivarens sida förekommer. Barn kan även tvingas till prostitution.¹²⁵

Lisa Aspegren beskriver i en uppsats från 2017 att antalet ensamkommande asylsökande barn från Marocko ökat kraftigt under en tioårsperiod. 1 527 ensamkommande barn från Marocko har sökt asyl i Sverige mellan 2010 och 2017, varav 1 512 var pojkar och 15 var flickor. Möjligheterna för dem att få uppehållstillstånd är små, men trots det verkställs få utvisningsbeslut. Hon förklarar att anledningen till varför utvisningarna inte verkställs är svårigheterna att få fram ID-handlingar och att de marockanska myndigheterna inte samarbetar med svenska myndigheter gällande återvändande. Hon bedömer att det med hänsyn till barnets

..... bästa och barns särskilda behov av trygghet och stabilitet finns förutsättningar för att göra mer generösa bedömningar gällande marockanska ensamkommande barns rätt till uppehållstillstånd.¹²⁶

..... När det i praktiken är omöjligt för människor att återvända till sitt hemland kan det utgöra ett skäl för uppehållstillstånd. Det kan, som i några av de nordafrikanska barnens fall, handla om att hemlandet inte tar emot dem. Utredningen om uppehållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder och preskription föreslår i sitt slutbetänkande att det av utlänningslagen tydligt ska framgå att hänsyn ska tas till praktiska verkställighetshinder redan i grundärenden och att uppehållstillstånd får beviljas av

¹²⁵ Utrikesdepartementet. Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Marocko 2015–2016. 2017, sid. 8-9. ¹²⁶ Lisa Aspegren, Ensamkommande marockanska barns rätt till uppehållstillstånd: en fråga om asyl och praktiska verkställighetshinder. Juridiska institutionen, Uppsala universitet. 2017. <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1134240/FULLTEXT01.pdf>, hämtad 2017-10-24, sid. 7 och 82.

sådana skäl. Utredningen bedömer att möjligheten att bevilja uppehållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder inte är tydlig i lagstiftningen. Vidare menar utredningen att det i dag saknas förutsättningar för att säkerställa att beslut om avvisning eller utvisning inte fattas, när det redan inför ett beslut om uppehållstillstånd står klart att ett avlägsnandebeslut inte skulle gå att verkställa.¹²⁷

Utredningen föreslår att begreppet praktiska verkställighetshinder förs in i den bestämmelse som möjliggör för Migrationsverket att bevilja uppehållstillstånd efter att beslut om avlägsnande vunnit laga kraft. Det betyder att nya omständigheter som innebär att det finns anledning att anta att sådana hinder existerar, kan ligga till grund för uppehållstillstånd.¹²⁸

Barn som vi mött berättar om tidigare placeringar som ibland varit bra, men som ibland framstår som otillräckliga eller direkt olämpliga. Dessa placeringar kan ha skett i hemlandet, i europeiska länder de flytt igenom eller i Sverige. Placeringarna har ofta slutat i uppbrott och upplevda misslyckanden som gör det ännu svårare att lita på att nästa plats kan vara trygg.

Barn som under lång tid tvingats att klara sig själva kan uppleva kontrasten mellan det livet och att behandlas enligt svenska system och regler som svår. Synen på barndom, och kraven på vad en tonåring ska klara av, kan variera beroende på uppväxtvillkoren. Barnombudsmannen menar därför att det finns ett behov av anpassade boenden där barn kan få kvalificerad hjälp för att få sina rättigheter tillgodosedda.

Enligt lagstiftningen räcker det inte med en längtan efter ett bättre liv för att få stanna i Sverige, det krävs skäl för uppehållstillstånd. De nordafrikanska barn vi mött berättar att de fått veta att ingen från deras hemland får stanna i Sverige. Det innebär att de tappar hoppet långt innan de ens får en möjlighet att framföra sina eventuella skäl för uppehållstillstånd.

Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter underströk vid ett Sverigebesök hösten 2017 vikten av att myndigheter alltid sätter barnets bästa i främsta rummet

när det gäller migration och asyl.¹²⁹ Alla beslut om återvändande måste, enligt kommissionären samt FN:s barnrättskommitté, grundas på individuella omständigheter, som att det är klarlagt att det finns ett familjenätverk eller en trygg miljö vid återvändandet.¹³⁰ Kommissionären uppmanade också svenska myndigheter att säkerställa att asylsökande som fått avslag men inte kan återvända behandlas humant och får sina grundläggande behov, inklusive tak över huvudet, kläder och mat, tillgodosedda.¹³¹

Barnombudsmannens förslag om barn och unga från Nordafrika

Barnombudsmannen är djupt oroad över de nordafrikanska barnens berättelser om utsatthet, våld, kriminalitet, droger och övergrepp på gatan. Barnen har ofta levt i flera olika länder och städer innan de till slut kommer till Sverige. Utsattheten präglar deras liv och de hittar ingen väg att ta sig ur den. Vår slutsats är att denna grupp barn har ett stort behov av att erbjudas anpassade boenden där möjligheten finns att skapa relationer och ett socialt sammanhang. Vi menar också att samarbetet måste stärkas inom hela Europa, men också mellan Sverige och Marocko. Detta i syfte att skydda barnen och erkänna att de är offer för ett icke-fungerande samhällssystem där barn upplever att de står utan möjligheter och framtid. För de barn och unga som har permanenta verkställighetshinder bör Sverige bevilja uppehållstillstånd.

1. INFÖR FLER ANPASSADE BOENDEN SOM KAN MÖTA BARNETS BEHOV.

2. STÄRK SAMARBETET INOM OCH UTANFÖR EUROPA FÖR ATT SKYDDA ENSAMKOMMANDE BARN PÅ FLYKT SOM BEFINNER SIG I ELLER RISKERAR ATT HAMNA I GATUMILJÖ.

3. DE BARN OCH UNGA SOM HAR PERMANENTA VERKSTÄLLIGHETSHINDER BÖR BEVILJAS UPPEHÅLLSTILLSTÅND.

¹²⁷ Upphållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder och preskription. Betänkande av Utredningen om uppehållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder, SOU 2017:84, sid. 36 och 315. ¹²⁸ Upphållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder och preskription. Betänkande av Utredningen om uppehållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder, SOU 2017:84, sid 39.

¹²⁹ Europarådet, Country visit Sweden: move beyond emergency mode in migration-related areas to strengthen human rights, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/sweden-move-beyond-emergency-mode-in-migration-related-areasto-strengthen-human-rights>, hämtad 2017-10-29. Kommissionärens fullständiga rapport efter Sverigebesöket har i skrivande stund ännu inte publicerats. ¹³⁰ FN:s barnrättskommitté, Joint general comment No. 3 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration, punkt 33. ¹³¹ Europarådet, Country visit Sweden: move beyond emergency mode in migration-related areas to strengthen human rights, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/sweden-move-beyond-emergency-mode-in-migration-related-areasto-strengthen-human-rights>, hämtad 2017-10-29. Kommissionärens fullständiga rapport efter Sverigebesöket har i skrivande stund ännu inte publicerats.

”Enda sättet att få pengar är att antingen sälja sex eller begå brott”

Christian Frödén är gruppchef för Ensamkommandegruppen inom gränspolisens. Han arbetar uppsökande i Stockholms riskmiljöer gentemot ensamkommande unga och har uppgiften att efter 18-årsdag och avslag på asylansökan ta personen som ska avvisas i förvar.

Christian Frödén och hans kollegor söker upp ungdomarna där de vet att de hänger, oftast i Stockholm city. De genomför identifieringar, kroppsvisitationer, kollar narkotikastatus och om de är efterlysta.

– Ungefär en tredjedel av de vi träffar är efterlysta för brott eller avvika eller lever som försvunna. De som avviker absolut mest är den nordafrikanska gruppen, säger han.

Varför lämnar de sina boenden?

– Det kan vara att man vantrivs eller att boendet ligger otillgängligt till. De vill vara i storstan nära sina vänner. En del har en kriminell agenda och de kan ha ett försörjningsansvar gentemot familj i hemlandet. Försörjningsansvaret är rätt så tungt. Det finns också en oro att äldre personer har fångat in killarna. Vi träffade en 13-årig kille som stannade i två-tre veckor innan han drog från Sverige med sin kompis. Kompisen sa att de ’bara måste åka och fixa en sak nere i Europa’. Sedan kom de aldrig tillbaka. Vi såg äldre personer med den här lille killen. Vad hade de för makt? Vad hade killen för uppdrag?

Christian Frödén skrev sin första anmälan om människohandel våren 2014:

– En ungdom hade blivit uppsökt av ett kriminellt nätverk med kravet: ’nu är det dags att du börjar jobba för oss igen, som du gjorde nere i Europa’. Där hade han sysslat med att bära stora mängder narkotika.

Den nordafrikanska gruppen och den afghanska gruppen har olika förutsättningar, både sett till chans att få stanna och motiv att vara här. Kan du jämföra dem?

– Den nordafrikanska gruppen har migrerat från land till land genom Europa och till slut hamnat i Sverige. De är gatusmarta på ett sätt som afghanerna absolut inte är – det är en stor skillnad. De har en helt annan erfarenhet av resande. De afghanska killarna är extremt välmotiverade och lär sig svenska väldigt snabbt. För dem är det ofta ett familje- eller släktprojekt. Man har samlat ihop pengar till en smugglarresa, som det alltid är, och man ska lyckas här. Många kommer hit på hörsägen: att Sverige är så himla bra

och att här kommer allt lösa sig. Nordafrikanerna och afghanerna delar drömmen om Europa och ett bättre liv här.

Hur skulle du beskriva deras situation när de är avvika eller försvunna?

– Väldigt utsatt! De kan betala svart för ett rum hos någon kompis som har en träningslägenhet. De kan betala med sexuella tjänster eller kriminella handlingar. Enda sättet att få pengar är att antingen sälja sex eller begå brott: sälja narkotika eller stjäla.

Ser du ett mönster att de avviker gång på gång, som ett flyktbeteende?

– Ja, de är väldigt rörliga. Om vi i polisen är effektiva och kontrollerar de här killarna på en plats i staden så flyttar de till nästa plats. Bli det för jobbigt där tar de nästa stad. Sedan en sväng till Norge eller Tyskland. De är gränslösa rent geografiskt.

Hur mår de och vad behöver de när de kommer tillbaka?

– De behöver ofta pausa ett missbruk och få äta upp sig, de är ”skinn och ben” när de varit ute i gatusituation ett tag. De behöver få strukturer. Att bara dra runt är ett beroende i sig. De behöver nästan avprogrammeras från det. Gruppen är ju en trygghet som är svår att komma bort ifrån. Trots att det inom gruppen finns äldre kriminella som kan utsätta ungdomarna både sexuellt och för andra brottsliga ändamål. Familjen har man lämnat för länge sedan. Man kanske skäms för sin situation eller har en dålig relation till dem. Men gruppen på gatan har man kvar – den är det enda man har. Den är familjen.

18-årsdagen och avslag på asylansökan är kritiska moment för många. Hur märker du av det?

– Väldigt tydligt – ofta så drar de ju då. I den afghanska gruppen märks det tydligt för de har ingenstans att ta vägen, tycker de själva. De har inte erfarenheten av det egna resandet. De går in i en psykisk ohälsa och där finns nästan alltid drogerna med som en självmedicinering eller flykt. Vi har väldigt många killar som börjar använda tung narkotika i stor omfattning, knutet till en oerhört lång asylprocess och till 18-årsdagen. Så är det definitivt!

– Det här kommer bli ännu mycket värre eftersom alla killarna inte har fått sina beslut ännu. Allt eftersom avslagen kommer så kommer vi se ännu mer utslagenhet bland de här killarna. Vi kommer få se överdoser med dödlig utgång framöver. Det är jag övertygad om.

Att komma tillbaka

För att kunna förstå helheten kring varför barn avviker och de omständigheter som är kopplade till avvikandet behöver vi förstå varför och på vilket sätt barn kommer tillbaka. Vi menar att det även är av stor vikt att få kännedom om hur barnen själva har upplevt mottagandet hos ansvariga vuxna när de kommer tillbaka och om de själva ser ett behov av ytterligare åtgärder.

BARNEN BERÄTTAR

Att leva som avviken eller försvunnen innebär, som tidigare redovisats, ett tufft liv som till stor del präglas av utsatthet. Några barn har avvikit från sina placeringar vid flera tillfällen och sedan kommit tillbaka. En del barn har påträffats av myndigheter när de befunnit sig i gatumiljö, och då omhändertagits på grund av droger eller kriminalitet. Några lever fortfarande som försvunna och i en stor utsatthet. De som lever som försvunna är alla över 18 år, enligt Migrationsverket. Men flertalet är enligt dem själva under 18 år, med en uppskriven ålder. I detta avsnitt berättar barn och unga om sina upplevelser av att komma tillbaka eller om orsakerna till att de fortfarande lever som försvunna.

Därför kommer barnen tillbaka

Flera av barnen berättar att de återvänder för att de behöver akut hjälp och stöd. Att leva som avviken är värre än många ens kunnat föreställa sig. Amad berättar om sitt återvändande efter att ha levt en tid på gatan:

”Sen så var jag tvungen att återvända, för jag hade inget val. Jag hade varken pengar eller någon annan att vända mig till. Jag var tvungen att återvända. Hade jag inte återvänt, vem skulle hjälpa mig på gatorna?”

Baahir beskriver hur det hårda livet på gatan till slut fick honom att ringa socialtjänsten och be om hjälp:

”Jag sa, jag kan inte bo på gatan, jag kan inte. Jag pallar inte mycket. Det är jättesvårt. Det är kallt, folk har inte hem... När man träffar polisen klockan tre på natten i Stockholm, och så de säger: 'Åh fy fan, det är ju 20 minus, men du sover där.' Så de ringer soc. Soc säger till dem, 'Ni kan ta dem till något HVB-hem.'”

För en flicka var det saknaden efter skolan i kombination med upprepade samtal från hennes gode man, som fick henne att återvända till boendet:

”Jag bestämde mig att jag ska tillbaka. Så sen, de hade ringt mig flera gånger, de ville [ha] tillbaka mig. Jag bryr mig inte om de vill ha det eller inte. När jag [kom] tillbaka, det [var] bara för min skola.”

En annan flicka beskriver hur hon självant gick tillbaka till sitt familjehem när livet som avviken blev för jobbigt:

”Jag gillar inte att skapa bråk, du vet. Jag kände att det hade varit för mycket nu. Jag behövde komma tillbaka.”

En grupp pojkar var släkt och hade rest genom Europa tillsammans. Efter att de separerats av Migrationsverket rymde de och tillbringade en tid på gatan. När de till slut kom tillbaka var det efter att de lovats att de skulle få bo ihop. En av pojkarna berättar:

”Socialen pratade med Migrationsverket och till sist Migrationsverket sa, 'ja, okej, ni får [åka] tillbaka och vi ska inte dela på er.' Till sist vi lyckades vara tillsammans och de delade inte på oss. Men om de hade beslutat från början, att vi inte skulle delas hade det varit bättre, för vi hade inga varma kläder och många blev förkylda och det var väldigt kallt. Och det var väldigt jobbigt.”

Rakin berättar att han inte ville komma tillbaka innan han hade hittat sin släkting som han visste också var i Sverige. När han hade hittat sin släkting berättar han att det var en bra känsla att komma tillbaka till boendet.

”Ja, det är bra här. Här är det säkraste stället, jag har upplevt. Ja, det är tryggt, inte bara säkert. Här får du allt du vill. Allt du behöver.”

Akram berättar att han blivit hämtad av polis, men det var inte frivilligt:

”Efter att jag ställde till med ett rejält problem, då tog polisen mig.”

Att barn blir omhändertagna av polis på grund av kriminalitet eller droger kommer fram i flera av våra samtal. Barn berättar sällan om vad som lett fram till omhändertagandet, men de flesta säger att de förstår varför polisen tog dem. På frågan om det fanns något som skulle gjort att han själv skulle valt att komma tillbaka svarade Nasim:

”Jag själv behöver inget annat än hjälp. Efter min ankomst till Sverige har jag inte haft det bra och jag fick ingen bra familj att bo med. Hela tiden jag trivdes inte att bo i dessa familjer.”

I berättelserna framkommer en rädsla för myndigheter och vilka konsekvenser en rymning kan få för deras möjligheter att stanna i landet. En del barn pratar om rädsla för just poliser. Rädslan kan grunda sig i egna erfarenheter eller rykten från andra barn. En kille berättar att han var rädd för att polisen skulle ta honom, då han trodde att det skulle påverka hans asylprocess. Han vågade på grund av detta inte vara på rymmen längre, trots att situationen på boendet var dålig.

”Jag har varit mycket rädd för polisen, och för Migrationsverket. Eftersom jag hade pratat med min kompis, hon sa till mig om du rymmer mycket, Migrationsverket kommer att säga 'du inte har integrerats bra i det svenska samhället, du är inte positivt inställd i Sveriges samhälle. De kommer att säga nej på en gång.'”

Pojkar som avvikit berättar också om hur de sökt sig från Sverige till andra länder i Europa. En kille hade fått avslag och tagit sig ner i Europa för att söka asyl i ett annat land. Men när han insåg att situationen för flyktingar var lika illa där, så ringde han sin vän i Sverige och bad om hjälp att ta sig tillbaka.

Några unga beskriver hur de sökt asyl i andra länder i Europa men blivit tillbakaskickade till Sverige. Detta på grund av Dublinförordningen.¹³² Barn beskriver besvikelsen och uppgivenhet när de sedan skickas tillbaka till Sverige igen. Jaser berättar:

”Och jag tog mig dit och jag sökte asyl där, i Belgien. Men efter några månader, de tog fram mina fingeravtryck, och jag skickades tillbaka hit. Och här sitter jag i en oviss framtid.”

Så blir barn som kommer tillbaka bemötta

När barnen väl kommer tillbaka beskriver de olika typer av bemötanden. En flicka berättar att hon var gravid när hon kom tillbaka och säger att hon fick frågor men att hon inte ville prata om det som hänt. Andra barn berättar att de knappt fått några frågor alls när de kommit tillbaka. Khalif säger att han hade velat att socialen frågade mer om hur han mårde och hur han haft det. Amad beskriver en rädsla för vilka konsekvenser en rymning kan få:

”För sen när jag kom tillbaka till boendet så sa personalen ’Om du rymmer en gång till, då kanske du får LVU av socialen.’ Så av rädsla att jag skulle få LVU så flydde jag inte därifrån mer. Men jag tänkte mer på vad jag skulle göra.”

Ett barn berättar om HVB-personalens bemötande efter att ha rymt:

”De låste in mig i ett garage utanför och det var vinter. Det var väldigt kallt. Jag hade på mig enbart shorts plus en tröja. Det var inte en varm tröja. Jag stannade kvar cirka fyra timmar i det här garaget. Jag försökte att slå sönder fönstret med min hand. Jag försökte att slå sönder många gånger och sen lyckades jag lämna garaget men jag skar mig i min hand. Sen när jag gick ut så kom poliserna och de poliserna ville ta mig.”

En flicka säger att när hon berättade för kvinnan i familjehemmet att hon hade blivit utsatt för våldtäkt under tiden som avviken blev kvinnan själv så ledsen och skakad att hon bröt ihop och lämnade flickan ensam. Flickan berättade inget mer efter det.

Några barn har blivit omhändertagna på grund av kriminalitet eller droganvändande. De vi mött som berättar om droganvändande beskriver också att de ofta fått hjälp för sitt beroende när de blivit placerade på institutioner. Eben berättar att han, efter att ha kommit tillbaka, tagit emot hjälp för sitt drogberoende:

”Jag har slutat ta droger och det känns att jag mår bra. Kroppen mår bra också. Jag vill sporta och jag vill bygga mitt liv som alla andra människor.”

Drömmen om framtid och familj

Både barn som kommit tillbaka och unga ensamkommande som fortfarande är försvunna har framtidsdrömmar.

Eben vet att det finns många som är i hans situation:

”Jag vet att det finns miljoner i världen, inte här i Sverige. Överallt, de som sover på gatan, som inte har mat, inga föräldrar, inga pengar, ingenting. Men jag tror, jag tror att ... inte jag tror, jag hoppas, tycker det ska bli bättre för mig. Att få ett liv. Vi behöver inte bli rik eller köra Ferrari eller någonting. Det räcker med ett liv.”

Ibland är drömmarna stora, som att bli fotbollsproffs eller att bli rik. Men ofta handlar det just om att få ett vanligt liv. Ett vanligt liv kan handla om att få gå i skola, att få bo i en familj och att få ett jobb. Barn berättar till exempel att de vill bli bilmekaniker, polis, tandläkare, sångare, veterinär, läkare eller advokat. Familj är en viktig del i drömmen för många. De som inte haft någon familj i hemlandet kan drömma om att få en när de blir vuxna. Kaden vet vad han vill:

”Jag vill stanna här i Sverige. Jag vill bilda en familj här. Jag vill bilda en familj i framtiden. En bra familj, inte någon splittrad familj, eller gatufamilj.”

¹³² Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 604/2013 av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat (Dublinförordningen). Ensamkommande barn är som huvudregel undantagna från Dublinförordningen.

När Akil fick avslag på sin asylansökan så förändrades mycket. När han kom till Sverige drömde han om att bli fotbollsstjärna. De drömmarna krossades och han blev tvungen att sluta spela fotboll eftersom han inte har någonstans att bo. För honom, och för flera andra barn, har drömmarna reducerats till att hitta en plats att sova på natten, någonstans att tvätta kläderna och att hitta mat.

Eben har kommit tillbaka men beskriver en hopplöshet inför framtiden:

”Jag har drömt mycket men ingenting har blivit förverkligat så jag är trött på att drömma. För drömmar är fortfarande drömmar och de leder inte till någonting så nu tänker jag på de sakerna som jag kan göra.”

Aasim beskriver liknande tankar:

”Skitliv. Skitliv, ingenting. Jag kände ingenting, från gatan, sex år bodde jag på gatan. Ingenting. Jag känner ingenting. Därför jag tänkte att jag ska förändra mitt liv. Det finns inget slut med den här vägen till gatan. Det finns inget slut. Det finns ingen punkt.”

BARNOMBUDSMANNENS ANALYS

Analys av barnröster

Ensamkommande barn berättar för oss om olika anledningar till att de kommer tillbaka efter ett avvikande. De barn som befunnit sig i gatumiljö under sin tid som avvikna vittnar om brist på mat och pengar och en vardag kantad av kriminalitet, droger och utnyttjande. Vi förstår det som att det hårda livet på gatan kan ha tvingat fram deras beslut att återvända. Några barn berättar om hur de har uppmärksammas av polis för brott de begått, som brottsoffer för exempelvis människohandel eller att polis kontaktat socialtjänsten för att hjälpa dem från gatan. Av de barn och unga vi träffat har flera befunnit sig på statliga ungdomshem, vilket till viss del kan förklara att många pratar om möten med just polis.

I barns och ungas berättelser framkommer en rädsla för myndigheter och vilka konsekvenser en rymning kan få för deras möjligheter att få stanna i landet. Barnombudsmanen tolkar det som att det finns en brist på information till barn kring asylprocessen och vad som faktiskt har relevans i asylärenden. Vi förstår det också som att barn upplever att situationen i Sverige är så dålig att de inte har något att förlora om de lämnar landet.

Bra kontakt med ansvariga vuxna framstår som en viktig faktor för att barn ska komma tillbaka. Barnombudsmanen tolkar barns berättelser som att det kan röra sig om alltifrån vetskapen om att någon bryr sig, till att bli lyssnad på och vara delaktig i beslut om placering. För oss framstår det också som att vissa återvänt frivilligt när orsaken till att de avvek från början inte längre föreligger. Det kan handla om barn som separerats och kommit tillbaka när de fått bo tillsammans.

De vi har mött beskriver olika typer av bemötanden från de ansvariga vuxna när de kommer tillbaka. Några har fått flera frågor från personal på boendet/familjehemmet,

socialtjänsten eller sin gode man om vad som hänt när de varit borta. Andra har knappt fått frågor alls. Hur mycket barnen själva vill prata om vad som hänt skiljer sig också åt. Utifrån barnens berättelser framstår det som otydligt vilket ansvar olika aktörer tar när ett barn återvänder efter att ha varit avviken.

Unga med avslagsbeslut beskriver hur stöd i form av boende, god man, biträde eller kontakt med socialtjänsten försvunnit efter beslutet om avslag och 18-årsdagen eller åldersuppskrivningen. Efter avslagsbeslutet har några varit på återvändandesamtal medan andra hållit sig undan. Barnombudsmanen menar att detta tydligt visar att det finns ett behov av att se över informationen och stödet till ensamkommande kring möjliga utgångar av en asylansökan.

Barnrättslig analys

Vi har lyssnat till barn och unga som beskriver sina upplevelser av att komma tillbaka eller orsaker till att de fortfarande lever som försvunna. Berättelserna väcker frågor om behov och tillgång till stödinsatser när ett ensamkommande barn kommer tillbaka och om vilken roll de ansvariga vuxna har.

Att ge rätt stöd

I Barnombudsmanens möten med barn och unga är det tydligt att barnen i stor utsträckning varit mycket illa under tiden som avviken. När de återvänder är det därför viktigt att de får frågor om upplevelser av våldsutsatthet, inklusive övergrepp eller utsatthet, och om eventuellt drogberoende eller kriminalitet. De behandlingsbehov som kan finnas måste uppmärksammas. Som nämnts tidigare är ensamkommande barn särskilt utsatta och riskerar att bli utnyttjade och utsatta för övergrepp.¹³³ FN:s barnrättskommitté har uppmanat konventionsstaterna att säkerställa att barn som är brottsoffer får skydd och tillgång till upprättelse samt gottgörelse i verklig mening.¹³⁴ Enligt barnkonventionens artikel 39 har barn som blivit offer för till exempel sexuellt utnyttjande, försummelse, eller annan omänsklig behandling rätt till rehabilitering och social återanpassning. Detta i kombination med barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa enligt artikel 24 innebär att staten har en skyldighet att se till att barnet får anpassad vård och rehabilitering.

Eventuella brott som barn utsatts för under sin tid som avviken kommer av naturliga skäl inte till ansvariga aktörers kännedom förrän barnen påträffas eller på andra sätt kommer tillbaka. Av Socialstyrelsens handbok om ensamkommande barn framgår att vårdnadshavare och gode män inte omfattas av någon sekretess. De kan anmäla alla typer av brott till polisen. Även socialtjänsten kan göra en polisanmälan om de i sitt uppdrag får kännedom om eller misstanke om att ett brott har riktats mot någon som inte har fyllt 18 år.¹³⁵ Barnombudsmanen vill betona vikten av att utreda om ett ensamkommande barn under sin tid som avviken utsatts för något brottsligt och att ansvariga vuxna känner till hur de i sådana fall ska agera.

Att barn får frågor om sina erfarenheter från tiden de

¹³³ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 50 och 52. ¹³⁴ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 13 (2011), Barnets rätt till frihet från alla former av våld, punkt 41f. ¹³⁵ Socialstyrelsen, Ensamkommande barn och unga – Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter, 2016, sid. 63. Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), 10 kap. 21 §.

varit avvikna är avgörande för att kunna upptäcka eventuell brottsutsatthet och därmed kunna erbjuda anpassat stöd. FN:s barnrättighetskommitté påpekar att det är viktigt att öka uppmärksamheten kring beteendemässiga och sociala problem, som till exempel ungdomars missbruk, beteendestörningar och psykisk ohälsa, som undergräver barns hälsa och utveckling.¹³⁶ Från våra samtal har vi fått information som tyder på att ett antal barn har utsatts för bland annat människohandel. Länsstyrelsen i Stockholm presenterade 2017 en genomlysning av totalt 68 polisärenden om misstänkt människohandel med barn. Granskningen visade att majoriteten av barnen var ensamkommande och att åtal endast hade väckts i ett fall. Enligt länsstyrelsen kunde dock fler utredningsåtgärder ha vidtagits i många ärenden.¹³⁷

Ett flertal barn berättar om kriminalitet och drogmissbruk från tiden som avviken. De beskriver även en psykisk ohälsa som är oroande. Forskning visar att ungas missbruk i betydande utsträckning har en negativ inverkan på deras psykiska hälsa. Forskning visar också att psykisk ohälsa sänker debutåldern för bruk av alkohol och droger, samt att psykisk ohälsa ökar risken för att gå från att vara användare till att missbruka/bli beroende.¹³⁸

Hos de som omhändertas enligt LVU på grund av kriminalitet eller missbruk ser vi en tendens till att barnen får vård och behandling för sitt missbruk. Men inte för den eventuella psykiska ohälsa som kan vara en bidragande orsak till avvikandet. Detta menar vi riskerar att leda till att barnet blir fri från sitt missbruk, men att risken för att barnen avviker inte minskar. I forskningen påpekas att det är viktigt att göra en tydlig kartläggning för att upptäcka den stora samsjukligheten¹³⁹ mellan missbruk och psykisk ohälsa. Om det inte görs riskerar bara ett av problemen att behandlas vilket i sin tur signifikant ökar risken för att behandlingen misslyckas.¹⁴⁰

Ett flertal av de barn vi mött som befinner sig på statliga ungdomshem mår mycket dåligt och några pratar om självmordstankar. Barnombudsmannen menar därför att det är av stor vikt att barn som återvänder genomgår en ny bedömning av sina individuella behov och sitt mående med ett multidisciplinärt team och att en placering därefter matchas med barnets behov.

Vuxnas ansvar och bemötande

Rädsla för myndigheter och omhändertagande enligt LVU nämns i barns berättelser. Om det finns uppgifter som tyder på att barnet far illa på grund av sitt eget beteende kan socialnämnden fatta beslut om ett omedelbart omhändertagande enligt LVU och begära polishandräkning.¹⁴¹ Syftet med lagstiftningen är att barn ska få det bra, trots att det är en tvångslagstiftning, men när barn uppfattar LVU som ett hot så kan det försvåra möjligheterna att få barnet att komma tillbaka. Det krävs dock en hel del för att ensamkommande barn som avvikit ska omhändertas enligt LVU. Av två domar från Kammarrätten i Stockholm framgår att det inte ansetts tillräckligt att barn vistas på okänd ort utan socialt nätverk och vårdnadshavare, och att de förde en "vagabonderande tillvaro".¹⁴² Enligt Barnombudsmannen är det av stor vikt att barnet som påträffas får information, av exempelvis polis eller socialtjänst, om vilka åtgärder som kan bli aktuella. Det är också angeläget att ensamkommande barn känner till vad som faktiskt har relevans för prövningen av deras asylansökan och inte tror att ett avvikande påverkar beslutet.

Att ansvariga vuxna eftersöker ett barn som avvikit kan enligt berättelser från barn och unga underlätta att de återvänder frivilligt. Enligt barnen visar det att någon bryr sig om deras situation. Som vi konstaterat tidigare i rapporten vill Barnombudsmannen betona vikten av att olika aktörer har kunskap om vilken roll och ansvar de har när ett ensamkommande barn har avvikit. Ett ensamkommande barn som avviker ska eftersökas.

När ett barn som avvikit kommer tillbaka uppstår frågan om vem som är ansvarig för barnets boende. Om ett ensamkommande barn avviker och därefter påträffas igen kvarstår som huvudregel kommunanvisningen av barnet.¹⁴³ Men socialnämnden i anvisningskommunen kan avsluta ett barns ärende om barnet inte har påträffats inom en viss tid. Hur länge de kan vänta med att avsluta ett ärende avgörs efter en individuell bedömning.¹⁴⁴ Om man upptäcker att ett barns ärende är avslutat hos socialnämnden måste Migrationsverket göra en ny anvisning av barnet till en kommun.¹⁴⁵

Ett hinder för samverkan vid ett barns återvändande är svårigheter att utreda ansvaret för det barn som avvikit.

¹³⁶ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 15 (2013), Om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa (artikel 24), punkt 38. ¹³⁷ Länsstyrelsen i Stockholm, Människohandel med barn - Genomlysning av polisärenden 2015-2016, Rapport 2017:12, sid.9f. ¹³⁸ Anders Tengström & Mattias Gunnarsson, Ungdomar och ohälsa, ur Claudia Fahlke (red) Handbok i missbrukspsykologi – teori och tillämpning, Liber, 2012, sid. 454–455. ¹³⁹ Med samsjuklighet menas här att någon har både ett diagnostiserat missbruk eller beroende och någon annan form av psykisk störning, se Socialstyrelsen, Nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende – Stöd för styrning och ledning, 2015, sid. 10. ¹⁴⁰ Anders Tengström & Mattias Gunnarsson, Ungdomar och ohälsa, ur Claudia Fahlke (red) Handbok i missbrukspsykologi – teori och tillämpning, Liber, 2012, sid. 457. ¹⁴¹ Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 3 och 6 §§. Socialstyrelsen, Ensamkommande barn och unga – Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter, 2016, sid. 64. ¹⁴² Kammarrättens i Stockholm dom 27 oktober 2015, mål nr. 7730-15 och 7732-15. ¹⁴³ Migrationsverket, Kvalitetschefens instruktion om reviderad standard för kommunanvisning av barn utan vårdnadshavare i skyddsprocessen, Protokoll 2017-08-14, Dnr 1-21a/2017, sid. 8. ¹⁴⁴ Socialstyrelsen, Ensamkommande barn och unga – Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter, 2016, sid. 64. ¹⁴⁵ Migrationsverket, Kvalitetschefens instruktion om reviderad standard för kommunanvisning av barn utan vårdnadshavare i skyddsprocessen, Protokoll 2017-08-14, Dnr 1-21a/2017. Migrationsverket anger att en bedömning utifrån barnets bästa bör göras i varje enskilt fall. Om barnet exempelvis återoppar anknytning till en annan kommun måste hänsyn tas till hur länge barnet eventuellt vistas där och vilken typ av anknytning barnet återoppar.

Information om varför barnet avvikit är ofta bristfällig och barnet vet inte alltid själv vilken kommun som är ansvarig, vilket kan göra utredningsarbetet svårt. Samverkan kan också försvåras av att ärendet hos socialtjänsten ofta avskrivs eller avslutas redan 2–4 veckor efter att barnet avvikit. Det innebär att den som påträffat barnet, ofta polis eller socialjour, måste lägga tid och resurser på att utreda från vilken kommun barnet avvikit. Detta kan i sin tur leda till ökad risk för att barnet avviker igen.¹⁴⁶ Rutiner kring avskrivning av ärenden när ett barn avviker liksom hur länge barnet varit avviket får därmed betydelse för vad som händer när ett barn kommer tillbaka.

Som tidigare angetts har Sverige fått kritik för att många fall där ensamkommande barn försvinner inte utreds tillräckligt.¹⁴⁷ Utifrån det barn berättat ser vi att bemötandet när de kommer tillbaka efter att ha avvikit skiljer sig åt. Några barn har fått frågor från personal på boendet, socialtjänsten eller sin gode man medan andra inte fått några frågor alls. Barnombudsmannen anser att bemötandet av barn som kommer tillbaka måste bli bättre. Likt länsstyrelserna menar vi att det är viktigt att olika aktörer samverkar och att barnet direkt kommer i kontakt med omsorgspersonal. Att kontakta god man eller socialtjänst som känner till barnet är viktigt för att förstå barnets behov.¹⁴⁸

En del av de barn vi mött har blivit tagna av polis på grund av kriminalitet under tiden de varit avvikna. Vissa barn vill inte prata om vad de gjort medan andra självmant berättar om såväl mindre kriminalitet som grövre

brott. Utifrån barnens berättelser är det tydligt att brotten begåtts när de själva befunnit sig i en svår situation och att de inte tycker sig ha haft något val. Barn och unga som saknar uppehållstillstånd beskriver att de inte får arbeta och begår brott för att få pengar till mat. Oavsett anledning är det givetvis problematiskt att ensamkommande barn och unga i dessa situationer begår brott. Barnombudsmannen menar att både barnen själva och samhället skulle tjäna på att dessa barn får stödinsatser. Enligt barnkonventionen har Sverige en skyldighet att säkerställa att ensamkommande barn får den levnadsstandard som krävs för deras utveckling, särskilt vad gäller mat, kläder och bostad.¹⁴⁹

Det är avgörande att samtal genomförs med barn som återvänder. Inte minst för att utreda orsaken till varför de avvek från början och på så sätt förebygga att de avviker i framtiden. I samtalen bör därutöver ingå att ställa frågor om hur barnet levt som avviken, för att utreda om barnet behöver anpassat stöd efter att hen kanske har utsatts för brott eller varit delaktig i brottslig verksamhet eller har ett drogberoende. Enligt Barnombudsmannen bör dessa samtal genomföras av socialtjänsten, som har huvudansvaret när det gäller att utreda vilket behov av stöd ett barn har. Barnombudsmannen anser att det bör tydliggöras att samtal med barn som återvänder efter att ha avvikit ska ske. I dessa samtal behöver barnet få frågor om såväl bakomliggande orsaker till avvikandet som hur barnet levt under tiden som avviken.

¹⁴⁶ Länsstyrelsen Stockholm, På flykt och försvunnen – En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker, Rapport 2016:25, sid. 62 och 69. ¹⁴⁷ FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport (CRC/SWE/CO/5), punkt 49.a och 50.a. ¹⁴⁸ Länsstyrelserna, På flykt och försvunnen – Metodstöd för regional samverkan kring ensamkommande barn som försvinner, 2017, sid. 47. ¹⁴⁹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 6 (2005), Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, punkt 44.

Fortfarande försvunna – känner hopplöshet

Några av de ensamkommande som avvikit är fortfarande försvunna. Flera av dessa berättar att de avvikit i samband med 18-årsdagen eller åldersuppskrivning och avslag.

Ramy, som själv säger att han är 17 år, har sökt asyl både i Sverige och i ett annat europeiskt land. Han bedömdes som vuxen i det andra landet och blev därför överförd dit med hänvisning till Dublinförordningen. Ramy säger att han är barn och att han inte känner någon i det andra landet, men i Sverige har han sin bror. Han åkte därför tillbaka till Sverige och lever nu som gömd i väntan på att kunna söka asyl igen. Han lever med en konstant rädsla för att skickas tillbaka till ett land där han inte känner någon.

Babar beskriver svårigheterna med att klara sig efter avslagsbeslutet.

”Det känns ... jag ska säga, riktigt katastrof. När du har ingen hjälp, du får ingen hjälp från ... ingen social, ingen god man, ingen. Man kan inte jobba, för ingen ska ge dig jobb i Sverige utan personnummer eller om du inte har uppehållstillstånd i Sverige så du får inte jobba.”

Några berättar om återvändandesamtal hos Migrationsverket men beskriver att de av olika anledningar inte kan åka tillbaka till sina hemländer. En del har själva aldrig varit i det land de är medborgare i. I våra möten berättar några ungdomar om att de har försökt att ansöka om nödbistånd¹⁵⁰ från socialtjänsten, men ingen av de barn som fått avslag berättar om stödsamtal efter själva avslagsbeslutet. Babar berättar om viljan att stanna i Sverige:

”Men jag ska göra vad som helst. Legal, illegal, jag ska stanna här.”

Matin beskriver en rädsla som många i hans situation delar – att upptäckas av polis eller behöva visa identitetshandlingar.

”Om jag ser vakt då känner jag mig väldigt orolig, ska han fråga mig ’kan du ge mig din legitimation?’. Vad ska man säga som ett besked?”

Ensamkommande ungdomar som fortfarande är försvunna beskriver i stor utsträckning en hopplöshet över sin situation.

”Jag känner mig inte så hoppfull faktiskt, jag tänker bara att jag har en svart skalle och jag tror inte att någon kommer att hjälpa en”, säger Kassim.

Barnrättslig analys av unga som fortfarande är försvunna

De ensamkommande unga som fortfarande är försvunna är alla över 18 år enligt Migrationsverket. Alla har fått avslag på sina asylansökningar eller ska överföras till ett annat land och lever nu som papperslösa i Sverige. Vi förstår deras berättelser som att de på grund av avslaget inte kan stanna i Sverige, men att de heller inte har någon annanstans att ta vägen. De unga själva anser sig inte kunna återvända till sitt hemland eller till det land där de först lämnade sina fingeravtryck. Flera säger att situationen känns hopplös.

Att asylansökan kan resultera i ett avslag är ett faktum som inte verkar diskuteras med barn och unga i någon större omfattning. Barnombudsmannen anser att det är viktigt med en tydlighet genom hela processen kring möjliga utfall av en asylansökan, så att barn och unga bättre förstår och har möjlighet att förbereda sig för vad som kan hända.

I Strömsunds kommun pågick under 2014 och 2015 ett projekt som syftade till att skapa bättre förutsättningar för de barn som får avslag på sin asylansökan.¹⁵¹ En förstudie till projektet från 2013 och 2014 visade att rutiner och arbetssätt för att arbeta med ensamkommande barn är utvecklade fram till dess att barnen får ett avslagsbesked. Enligt studien leder avslaget ofta till en kris hos barnen.¹⁵²

Modellen som utvecklades i Strömsunds kommun under projektets gång bygger på tanken att insatser behövs för varje ensamkommande barn från det att barnet kommer till Sverige. Bakgrundstanken är att alltid utgå ifrån att barnet potentiellt kan behöva återvända. Insatserna ska bland annat omfatta information, samverkan och stöd i alla delar av asylprocessen, från ankomst till återvändande.¹⁵³

Att stöd och information kring avslag och återvändande saknas bekräftas av de barn och unga som Barnombudsmannen träffat. Vi menar att det finns ett stort behov av utarbetade rutiner och modeller.

¹⁵⁰ Kommuner har en möjlighet, men inte en skyldighet, att ge nödbistånd till personer som lever som gömda enligt socialtjänstlagen (2001:453), 4 kap. 2 §. ¹⁵¹ För mer information, se kommunens webbplats; <http://www.stromsund.se/byggaboochmiljo/inflyttningintegration/avslutadeprojekt/atervandandeensamkommande.4.60e2e10e1572b72bf3188dd4.html>, hämtad 2017-10-09. ¹⁵² Strömsunds kommun och Europeiska återvändandefonden, Mellan avslag och utvisning – rapport om situationen för ensamkommande barn med avslag, 2014, sid. 39 ff. ¹⁵³ Strömsunds kommun, Att arbeta med återvändande ensamkommande – en modellbeskrivning, 2015, sid. 7 och 17.

Barnombudsmannens förslag

BARNOMBUDSMANNEN anser att det är oacceptabelt att av 1 736 barn som har avvikit sedan 2014 är så många som 1 456 barn och unga fortfarande försvunna.¹⁵⁴ Utöver de vi har träffat vet vi inte om de är kvar i Sverige, hur de lever eller om de lever. Berättelserna från de ensamkommande barn och unga som vi har mött är oroande. De visar på brister i genomförandet av barns grundläggande rättigheter som leder till att barn avviker och försvinner.

Ensamkommande barn vi mött har flytt från krig, förtryck och fattigdom och berättar att de kommer till Sverige med hopp och drömmar om en ljus framtid. Efter placering i familjehem, nätverkshem, HVB eller statliga ungdomshem beskriver de flera olika faktorer som bidrar till att de avviker. Barnen berättar att de separeras från syskon, om missförhållanden och våld på boenden och om isolering från övriga samhället och avsaknad av fritidsaktiviteter. Barn beskriver också hur de lever med en konstant ovisshet och oro kopplad till asylprocessen, avslag och 18-årsdagen. Barn vi har lyssnat till beskriver en stor utsatthet under livet som avviken och försvunnen. Många har levt i gatumiljö och berättar om droger, kriminalitet, utnyttjande och våld. De barn som kommit tillbaka har ofta varit mycket illa under tiden som avvika och är i behov av anpassad stöd. Barn och unga som fortfarande är försvunna beskriver att de känner en stor hopplöshet över sin situation.

Mot bakgrund av barns och ungas berättelser föreslår Barnombudsmannen följande förändringar:

1. FÖREBYGG ATT BARN AVVIKER GENOM ATT SÄKERSTÄLLA TRYGGHET OCH KOMPETENS VID PLACERING AV ENSAMKOMMANDE BARN

- Inför statliga mottagnings- och utredningsenheter för bedömning av ensamkommande barns behov samt anpassade boenden så att barnets rättigheter och behov tillgodoses.

Barnombudsmannen bedömer att en orsak till att barn avviker är problem som grundar sig i barnets placering. Att bemöta varje barn utifrån barnets individuella situation och förutsättningar, samt att utreda varje barns behov är den viktigaste förändringen som måste ske för att förebygga att fler barn avviker. Ensamkommande barn har enligt barnkonventionen rätt till särskilt skydd och alternativ omvårdnad. En grundläggande princip vid alla insatser är att barnet är delaktigt.¹⁵⁵ En rättighet som enligt barn inte tillgodoses och som lett till att de avvikit.

Barnombudsmannen föreslår därför att det ska införas statliga mottagnings- och utredningsboenden. På dessa boenden ska barnet få möta ett multidisciplinärt team som gör en översiktlig utredning och bedömning av barnets behov i samråd med barnet. För att matchningen mot barnets behov ska bli bra krävs det också fler typer av anpassade

boenden där personal har riktad kunskap och kompetens.

Det behövs också fortsatt en förbättrad tillsyn och kontroll i samtliga placeringsformer. Barn vi har träffat berättar att de personer och system som finns till för att skydda och hjälpa inte fungerar, eller är otillgängliga.

Barnombudsmannen gör bedömningen att en del barn har behov som innebär att det krävs en god man med utbildning och specifik kompetens för att kunna tillgodose barnets bästa. Vi vill därför se en modell med professionella gode män för ensamkommande barn med särskilda behov. En sådan modell menar vi skulle förbättra barnets delaktighet i alla processer och öka förståelsen för barnets individuella behov.

Några av barnen vi mött pratar om att de inte har någon fritidsaktivitet eller inte gått i skolan under perioder. Vissa barn pratar om att de känner sig isolerade från det övriga samhället. Detta har lett till att de har avvikit. Barnombudsmannen anser att placerade barn måste kunna garanteras en meningsfull vardag, med både skola och fritidsaktiviteter.

Från berättelserna framkommer att en bidragande orsak till avvikande är bristen på information inför 18-årsdagen, åldersuppskrivning och ett eventuellt avslag. Barnen upplever en stark rädsla och oro inför vad som kommer att hända. Vi menar att många avvikanen kunnat förebyggas med hjälp av adekvat information och stöd i god tid, vilket barnet har rätt till enligt barnkonventionen och socialtjänstlagen. Det är oerhört viktigt att socialtjänsten alltid informerar och pratar med barnet i frågor som rör barnet.

Åldersuppskrivningar har återkommit i flera berättelser. Oavsett om den unge motsätter sig uppskrivningen eller inte, så beskrivs processen som otydlig och att det vid en uppskrivning saknas stödinsatser. Åldersbedömningar måste genomföras på ett rättssäkert och holistiskt sätt. Barnombudsmannen menar att regeringen noga måste följa utvecklingen på området samt förbättra stödinsatserna runt den unge.

2. ALLA BARN SOM AVVIKER SKA EFTERSÖKAS

- God man bör ha ett lagstadgat ansvar för att se till att en polisanmälan om att ett ensamkommande barn har avvikit görs inom ett dygn.
- Varje ensamkommande barn som avviker ska eftersökas skyndsamt utan åtskillnad.
- Regeringen bör uppdra åt lämplig myndighet att årligen kartlägga och analysera situationen kring ensamkommande barn som avviker.

Varje barn som avviker behöver eftersökas så fort som möjligt, utan åtskillnad. När ett barn avviker krävs att alla aktörer runt barnet samverkar och vet vad de ska göra. Enligt barnkonventionen ska varje barn som befinner sig i Sverige skyddas mot alla former av våld och övergrepp. Varje barn har även rätt till en skälig levnadsstandard.¹⁵⁶ När det gäller ensamkommande barn som avvikit är det tydligt

¹⁵⁴ Statistik inhämtad från Migrationsverket 2017-10-18. Antalet barn som avvikit mellan 20140101 till 20171017. Se bilaga 1. ¹⁵⁵ FN:s konvention om barnets rättigheter, artiklarna 12, 20, 22 och 25.

att Sveriges ansvar brister. Situationen är allvarlig eftersom barnen befinner sig i en situation där de lätt utnyttjas eller själva tvingas begå brott.

Barnombudsmannen menar att det behöver tydliggöras att det enligt normaliseringsprincipen bör åligga den gode mannen att göra en polisanmälan om ett ensamkommande barn har avvikit. En polisanmälan bör komma polisen tillhanda inom ett dygn, så att värdefull information inte försvinner och att eftersökningsarbetet kan påbörjas skyndsamt. Vi vet inte exakt hur många ensamkommande barn som faktiskt avviker i Sverige idag.¹⁵⁷ Vi vet inte heller hur många barn som lever i gatumuljö, eftersom alla barn inte har sökt asyl. Barnombudsmannen anser att det behövs nationell statistik och uppföljningar av hur situationen ser ut för barn som avviker, vilka dessa barn är, hur de lever och vilka åtgärder som krävs.

3. SÄKERSTÄLL STÖD OCH SKYDD NÄR BARN KOMMER TILLBAKA

- Socialtjänsten ska följa upp varje barn som återvänder med en utredning och bedömning av barnets rättigheter och behov

Från barns och ungas berättelser framkommer det att de under sin tid som avvikna utsatts för övergrepp, fått sin hälsa försämrad, skapat ett drogberoende eller dragits in i kriminalitet. Barn har enligt barnkonventionens artikel 24 och 39 rätt till bästa uppnåeliga hälsa, rehabilitering, stöd och behandling. Flera barn som vi har mött berättar att de inte fått någon fråga om varför de avvek eller hur de har levt som avvikna.

I syfte att förebygga att barn avviker och för att utreda barnets behov av stödinsatser menar Barnombudsmannen att det ska finnas ett krav på ett system för uppföljning och analys av barnets behov. Socialstyrelsen bör få i uppdrag att skapa ett system inom socialtjänsten för uppföljning och analys av barnets behov efter avvikande. Behovsbedömningen ska göras på samma sätt som vid ankomst, tillsammans med ett multidisciplinärt team, god man och barnet själv.

¹⁵⁶ FN:s konvention om barnets rättigheter, artiklarna 19 och 27. ¹⁵⁷ Av de barn som Barnombudsmannen träffat i arbetet med denna rapport finns exempelvis inte alla med i Migrationsverkets listor över barn som avvikit.

Barnens egna förslag och råd

Förslag till vuxna

1. ANSVARIGA VUXNA MÅSTE LYSSNA PÅ OSS BARN, VÄRDESÄTTA DET VI SÄGER OCH GÖRA NÅGOT ÅT SAKEN.

Barn och unga som vi har träffat ger utifrån sina upplevelser råd och förslag till olika aktörer.

Många barn berättar att de inte känt sig lyssnade till eller att deras röst inte är lika mycket värd som vuxnas. Akram berättar om hur man ska lyssna på barn:

”Jo, för det första så måste man lyssna på det man har att säga som ung. Och sen så måste man också värdesätta det man säger. Är det vettigt, då ska man lyssna på det, men låter det tokigt, ja, låt gå då. Sen ska man göra något åt saken.”

Att göra något åt saken innebär till exempel att inte skicka tillbaka den som klagat på ett boende innan problemen åtgärdats. Khalif har ett råd att ge till gode män:

”De kan bara ta mobil och ringa i alla fall och kolla läget. Att det är tjejis och sånt. Såna grejer. Från hjärtat. Att vi har någon som tänker på oss. Jag behöver någon vuxen som kan hjälpa mig och så. Det behöver alla. Inte bara jag.”

2. PERSONAL PÅ BOENDE OCH FAMILJEHEM MÅSTE HA FÖRSTÅELSE, KUNNA GE KÄRLEK OCH OMTANKE OCH VARA JUST ANSVARIGA VUXNA.

Barn lyfter fram att ett bättre omhändertagande skulle göra att färre avviker. Att ha någon som tänker på en, som visar att de bryr sig och som faktiskt hjälper en när det behövs betyder mycket för de ensamkommande barnen. Amad efterlyser vuxna som bryr sig:

”Det är mer att de måste ha medkänsla. De måste ha kännedom om vad vi har gått igenom. De måste ha förståelse, men tyvärr är det så att sen jag kom hit så har ingen förstått oss.” Amad berättar också att han skulle vilja ha en vuxen som tar honom i örat och pratar med honom när han rymmer iväg.

Att få hjälp från ansvariga vuxna är något som flera barn lyfter. Khalif säger:

”Vi vill inte försvinna heller, vi vill bara hjälp, om vi får hjälp kommer vi inte ta droger och sånt, vi kommer sköta oss. Vi kommer gå till skolan, vi kommer göra massa grejer som är bra bara. Som är viktigt för framtiden.”

Naayab menar att drömmen om ett bättre liv förenar alla ensamkommande barn, oavsett varifrån de kommer. Han ser bara en utväg:

”Allihopa som kommer hit, de vill hjälp. De vill inte något annat, de vill bara ha hjälp. Ge människor en chans!”

3. MIGRATIONSVERKET MÅSTE VÅGA BERÄTTA OM VERKLIGHETEN OCH TA SNABBARE BESLUT

Många barn har pratat om sin asylprocess och Nuhad och Amad har förslag specifikt riktade till Migrationsverket. Nuhad säger:

”Det enda råd jag skulle ge till Migrationsverket, det är att de måste säga verkligheten till ungdomarna som kommer till Sverige. Inte ge hopp till någon ungdom som kommer hit eller ljuga för honom, fast de måste berätta till honom att det kan bli så och det kan bli så. Det kan bli negativa beslut och det kan bli positiva beslut också.”

Amad fortsätter:

”De måste ta snabbare beslut. De måste göra någonting åt saken och snabbare. Som för mig, jag har varit här i ett och ett halvt år, men ännu har jag inte fått veta någonting om hur det ska gå med mig. För det är så här att väntar man i två år för att få veta hur det blir med ens framtid är inte lätt. Man blir galen under den väntetid som man får.”

Jaser tycker att fler borde få stanna i Sverige:

”Alla ensamkommande ungdomar som kommer har ett problem för att komma hit. De kommer inte hit för att ha det kul, utan de lämnar sina föräldrar, sina nära och kära. De kommer hit, de passerar genom berg, havet och Sahara. Inte för att ha nöjet utan de är behövande. De har rätt att stanna och få skydd.”

Råd till andra barn

1. DU ÄR INTE ENSAM! VÅGA PRATA MED ANDRA BARN OCH VUXNA OM HUR DU MÅR.

De barn vi mött ger ibland råd till andra barn som befinner sig i samma situation. Det handlar ofta om att sköta sig, gå i skolan och att lära sig svenska. Sinan säger:

”Jag skulle råda de här barnen att vara tålmodiga. De ska inte tro att de är de enda som upplever det här eländiga livet. Jag vet att det är eländigt, som att flytta från ditt eget land, lämna dina egna föräldrar och din familj efter dig. Det går inte att föreställa sig. Det är väldigt svårt, speciellt om du är nära din familj, dina vänner och dina släktingar. Ditt land är det bästa stället för dig. Jag vet att det är svårt, det är svårt för oss alla.”

Han tycker också att barn som inte mår bra ska prata med någon. ”Och att ta ditt liv, våld och sånt, uppror, det ändrar ingenting”, lägger han till.

Yazid har dåliga erfarenheter av socialtjänsten och råder barn att ta kontakt med någon annan:

”Ja, om de konfronteras med ett problem, då ska de leta efter någon som kan hjälpa dem, och det ska vara en svensk organisation, inte någon annan. Annars får de inte någon lösning.”

2. RYM INTE FRÅN DITT BOENDE OCH VÅGA GÅ TILL SKOLAN ÄVEN OM DU INTE HAR UPPEHÅLLSTILLSTÅND.

Rana tycker inte att andra barn ska rymma eller gömma sig:

”Även om de inte får uppehållstillstånd, får de inte gömma sig och vara rädda, de får jobba och liksom ... eller gå till skolan. Alltså skolan, det är jätteviktigt. Så skolan är bästa och att de känner att de är fria, inte att sitta hemma hela tiden och tänka ’om jag går ut kommer polisen och hämtar mig eller tar mig.’”

.....
 Nuhad tycker att det är svårt att ge råd till andra i hans situation:

.....
 ”Om jag säger till dem att de får stanna här i Sverige, så ljuger jag. För de kommer bli ... vi kommer bli likadana, jag sover på gatan och han kommer sova bredvid mig. Och jag kan inte säga till honom att bryta lagen och åka till ett annat land, men det stämmer att vissa gör det för att kunna få bostad och mat. Och de vet inte riskerna som följer efter det, eller kommer efter det här beslutet.”

Bilaga 1

Migrationsverkets statistik över avvikna ensamkommande barn 2014-01-01–2017-10-17.

Vistelsestatus idag	2014	2015	2016	2017	Totalt
AVVIKEN/ EFTERSÖKT	269	385	607	195	1456
I KOMMUN UTAN TILLSTÅND			4	3	7
INSKRIVEN	13	37	33	19	102
KOMMUNPLAC	19	15	5	1	40
KOMPLAC UTGÅNGET TUT	10	6			16
SVENSK MEDBORGARE	2	1			3
UTREST	35	27	24	26	112
Totalt	348	471	673	244	1736

AVVIKEN/EFTERSÖKT betyder att personen fortfarande är avviken. Har personen ett laga kraftvunnet utvisningsbeslut och sedan avvikit så har Migrationsverket förmodligen överlämnat ärendet till polisen enligt 12 kap 14 § UtIL och då har polisen efterlyst personen och meddelat Migrationsverket detta. Registreringen i Migrationsverket system blir då eftersökt för verkställighet.

I KOMMUN UTAN TILLSTÅND betyder att personen bor i en kommun, alltså att kommunen har ansvar för omhändertagandet, men att personen inte har något uppehållstillstånd. Personen är då fortfarande ett barn eller över 18 men omhändertagen enligt LVU.

INSKRIVEN betyder att personen är inskriven i mottagnings-systemet men är vuxen. Personen bor i anläggningsboende (ABO) eller har ordnat eget boende (EBO). Personen är fortfarande asylsökande och har inget uppehållstillstånd.

KOMMUNPLAC betyder att personen har fått ett uppehållstillstånd och är bosatt i en kommun.

KOMPLAC UTGÅNGET TUT betyder att personen har haft ett tidsbegränsat uppehållstillstånd (TUT) men där tiden har gått ut. Med stor sannolikhet har de sökt om förlängning och med stor sannolikhet kommer de att få förlängt tillstånd också.

SVENSK MEDBORGARE betyder att personen har haft uppehållstillstånd i mer än 3 år och har sökt och blivit beviljad svenskt medborgarskap.

UTREST betyder att Migrationsverket har kunnat konstatera att personen är utrest ur landet.

